

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Treball Fi de Màster

Màster d'Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania

Institut Interuniversitari d'Estudis de Dones i Gènere

Autora: Júlia Pascual Bordas

Tutora: Maria Rodó de Zárate

Resum

Ampliar la recerca sobre les experiències del col·lectiu LGBTI+ a l'espai privat familiar és imprescindible per tal d'aportar dades a l'estat de la qüestió i poder identificar quines violències experimenta el col·lectiu en aquest espai. En el present treball s'estudia, des d'un enfocament d'anàlisi intracategòric, un grup de dones cis joves amb orientacions sexuals no normatives per investigar com es percep el gènere i l'orientació sexual a l'espai de convivència compartit amb la família. Els relats d'aquestes dones joves aporten informació sobre quines discriminacions i desigualtats reben pel fet de ser dones i tenir una orientació sexual que s'aparta de l'heteronormativitat i quines estratègies desenvolupen per fer-hi front. Els resultats mostren que el domini de l'espai privat familiar segueix sent adultocèntric, masclista i heteronormatiu. El treball posa en relleu la discriminació i desigualtat que viuen les dones i el col·lectiu LGBTI+ en l'etapa de la joventut a casa.

Paraules clau: Lesbianes, Bisexuals, Joves, Orientació Sexual, Gènere, Família, Espai Privat, Espai Públic.

Abstract

Widening the research of the LGBTI+ community's experiences at the familiar private space is essential to provide more data about the state of the art so it can contribute to identify which violence LGBTI+ youth experience at this space. The present dissertation studies, from an intracategorical complexity approach, a group of cis young women with non-normative sexuality to investigate how they perceive their gender and sexual orientation at the house shared with the family. The reporting of these young women gives information on which discriminations and inequalities they experience due to their condition as women and having a sexuality that does not correspond to heteronormativity. Additionally, it portrays the strategies they develop to face these situations. The results show that the power of the familiar private space is based on adultcentrism, sexism and heteronormative standards. The dissertation shows the discrimination and inequality that women and the LGBTI+ community live in their youth at home.

Keywords: Lesbians, Bisexual, Young, Sexual Orientation, Gender, Family, Private Space, Public Space.

Índex

1.	Introducció	5
2.	Objectius	8
3.	Marc teòric	9
	3.1. Construcció del gènere	9
	3.2. Dimensió psicològica	11
	3.3. Dimensió geogràfica	16
4.	Metodologia	20
	4.1. Perspectiva metodològica	20
	4.2. Manresa	23
	4.3. El col·lectiu LGBTI+ a les ciutats petites i mitjanes	24
	4.4. Recollida de dades	27
	4.5. Participants	33
5.	Resultats	36
	5.1. Entrevistes	36
	5.2. Relief Maps	40
6.	Discussió	44
7.	Conclusions	79
8.	Agraïments	85
9.	Referències bibliogràfiques	86
10.	Annexos	93

1. Introducció

La família és un dels pilars bàsics de la socialització, el desenvolupament i el benestar psicològic de les persones joves (Aufseeser, Jekielek i Brown, 2006; Fuentes, Motrico, i Bersabé, 2003; Grusec, 2011; Guzmán Huayamave, Bastidas Benavides i Mendoza Sangacha, 2019; Laible, Carlo i Raffaelli, 2000; Oliva, 2006; Smetana, i Rote, 2019). L'acceptació o el rebuig de les famílies al fet que la seva filla o fill tingui una identitat de gènere i/o orientació sexual dissident amb el sistema cisheteropatriarcal¹ afecta considerablement al benestar de les joves² del col·lectiu LGBTI+³ i en com aquestes experimenten o no violència i vulneració dels seus drets en l'àmbit familiar (Cappellato i Mangarella, 2014; D'Augelli, Grossman, i Starks, 2005; D'Augelli, Grossman i Starks, 2006; D'Augelli, Grossman, Starks 2008; Observatori contra l'Homofòbia, 2018).

L'esfera pública ha estat la protagonista de les investigacions teòriques, Carole Pateman (1983) defensa que l'esfera privada configura i influeix directament en l'esfera pública. Partint d'aquesta idea, l'objectiu d'aquest treball és investigar, des d'una perspectiva feminista i un

¹Cisheteropatriarcal: sistema sociopolític que es basa en la supremacia dels homes cis heterossexuals per damunt de la resta d'identitats de gènere i orientacions sexuals.

²Al llarg del treball utilitzaré el femení plural com a genèric sempre que no sigui necessari desdoblar el gènere per visibilitzar les possibles diferències de ser dona o home.

³Dins les sigles "LGBTI+" incloc a lesbianes, gais, bisexuals, pansexuals, asexuals, transgènere, transsexuals, intersexuals, i altres identitats i orientacions sexuals que s'aparten de l'heteronormativitat. Tot i això, quan utilitzo referències de textos faig servir les sigles que s'utilitzen al text original o representen els col·lectius dels quals parla aquest.

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

enfocament d'anàlisi intracategòric, l'espai privat familiar. Concretament, vull conèixer com es relacionen diferents aspectes identitaris amb el benestar o malestar experimentat per noies joves no heterosexuales (que s'autodefineixen com a lesbianes, bisexuals o altres orientacions sexuals no heteronormatives) a l'espai de convivència compartit amb la família o les persones cuidadores i/o tutores d'aquestes.

El meu interès per realitzar aquest estudi respon a la manca d'investigació sobre les experiències de les persones LGBTI+ a Catalunya, la informació existent encara és més escassa sobre les joves d'aquest col·lectiu a l'àmbit privat familiar. Tot i l'existència del consens que aquest col·lectiu està encara lluny de gaudir d'igualtat de drets i oportunitats, la informació segueix sent insuficient (Coll-Planas, Bustamante i Missé, 2009; aFormby, 2011; Rodó-De-Zárate, 2017). Especialment en ciutats petites o mitjanes, en les quals hi ha falta d'anonimat i els espais pel col·lectiu són gairebé inexistents, concretament, Manresa és un territori en el qual pràcticament no hi ha dades. En aquest sentit, la recerca relacionada amb el benestar de joves LGBTI+ i la influència de les relacions familiars poden aportar informació sobre com fer intervencions amb les famílies de joves del col·lectiu (Bouris, Guilamo-Ramos, Pickard, Shiu, Loosier, Dittus, Gloppen, i Waldmiller, 2010; D'Augelli, 2005).

Manresa és la ciutat en la qual he passat gran part de la meua trajectòria vital i he pogut treballar les violències masclistes i la diversitat afectiva, sexual i de gènere a través de l'Associació

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Filigrana⁴, el Servei d'Informació Atenció a les Dones Montserrat Roig⁵, el Servei d'Atenció Integral (SAI) LGTBI⁶, el procés d'elaboració del Protocol d'abordatge de les violències masclistes en espais públics d'oci a la Comarca del Bages⁷ i l'activisme. Tal com indica el Pla Comarcal per a garantir els drets de les persones lesbianes, gais, trans*, bisexuals i intersexuals (LGTBI) del Consell Comarcal del Bages i l'Ajuntament de Manresa (Diputació de Barcelona, 2018), hi ha una necessitat de recopilar dades sobre la situació del col·lectiu LGBTI+ al territori. L'existència de dades que ens aportin coneixement de la situació actual en aquest espai pot contribuir al desenvolupament de polítiques públiques dirigides a garantir els drets de lesbianes, gais, trans*, bisexuals, intersexuals, queer, pansexuals o asexuals, entre altres, dins l'espai privat; millorar el benestar d'aquest col·lectiu i treballar per l'eliminació de la LGBTI+fòbia tal com preveu la Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per garantir els drets de

⁴Associació que treballa la diversitat afectiva, sexual i de gènere a la Catalunya Central (Associació Filigrana, 2018 – 2019).

⁵El Servei d'Informació Atenció a les Dones Montserrat Roig és un servei municipal que ofereix informació, assessorament i formació sobre tots aquells temes que poden ser d'interès per a les dones de Manresa. Aquest servei també impulsa accions de sensibilització i de promoció per tal d'assolir l'equitat entre dones i homes. (Ajuntament de Manresa, n.d.).

⁶El Servei d'Atenció Integral LGTBI, inaugurat el 20 de novembre de 2018, té per objectiu atendre, assessorar, donar visibilitat i defensar els drets de lesbianes, gais, trans, bisexuals i totes aquelles persones amb una identitat de gènere o una orientació sexual no normativa. També ofereix informació i assessorament a familiars i entorn social i a qualsevol persona interessada en la diversitat afectiva, sexual i de gènere (Més divers, més Bages +LGTBI, 2018).

⁷Actualment treballa com a Tècnica de gènere a la Coordinació Territorial de Joventut a Barcelona, fet pel qual porto el seguiment del procés d'elaboració del Protocol.

lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

Per poder conèixer les percepcions, les vivències i les estratègies de les noies joves amb orientacions sexuals no normatives i la repercussió emocional d'aquestes en diferents espais de la casa compartida amb la família, he utilitzat dues tècniques de recollida d'informació qualitativa: les entrevistes semiestructurades i els Relief Maps o mapes de relleu de l'experiència. Aquestes eines m'han permès obtenir informació sobre el context d'aquestes persones i les seves experiències relacionades amb el seu gènere i la seva orientació sexual. Relacionant aquests dos eixos identitaris amb les emocions, el benestar i el malestar experimentat en quatre espais de la casa (el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo) es pot conèixer la complexitat dels processos d'opressió experimentats per deu noies joves que viuen a Manresa a l'espai privat familiar.

2. Objectius

L'objectiu principal d'aquest treball és conèixer quina és l'experiència de les noies joves amb orientacions sexuals no normatives a l'espai privat familiar. En el present treball, estudio els relats d'un grup de dones cis joves amb orientacions sexuals no normatives que viuen a Manresa per saber quines experiències, discriminacions i violències viuen i quines estratègies desenvolupen aquestes en quatre espais de la llar (el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo) i com això afecta les seves emocions, el seu benestar i malestar en relació amb aquests dos aspectes identitaris. Per tal d'assolir l'objectiu principal de la recerca, plantejo els següents objectius específics:

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

- Conèixer la repercussió emocional de l'acceptació o el rebuig de l'orientació sexual no normativa de les joves per part de les seves famílies o l'ocultació d'aquesta per part de les joves.
- Conèixer quines estratègies desenvolupen les joves per evitar patir discriminació per raó de gènere i orientació sexual diferents espais de la llar: el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo.

3. Marc teòric

Aquest apartat inclou la fonamentació teòrica dels tres eixos en els quals baso el treball: el gènere, la dimensió psicològica i la dimensió geogràfica. Primerament, exposaré com construïm el gènere culturalment i quines repercussions té transgredir les normes socials de gènere. A continuació, exposaré els factors que intervenen en el fet d'expressar obertament l'orientació sexual no normativa a la família i la repercussió psicològica que pot tenir el fet d'expressar-la segons la reacció d'aquesta. Per últim, evidencio les relacions de poder que s'estableixen segons el gènere i l'orientació sexual a l'esfera pública i privada.

3.1. Construcció del gènere

La nostra organització social està basada en la construcció cultural del gènere que distingeix les persones en dones i homes i assigna funcions, atribuïts i posicions diferenciades i desiguals entre aquestes (Coll-Planas et al., 2009). Judith Butler (2007) proposa que l'origen de les identitats de gènere i els estereotips associats a aquestes no es troba en la biologia, la genètica ni la fisiologia dels cossos de les persones, sinó en la cultura. Butler defensa que a través de les categories de gènere s'atribueix a un tipus de cos una orientació sexual i una expressió de

gènere. La pressió social empeny a les persones a encaixar i performar-se en relació amb els rols de gènere. Aquesta categorització redueix la diversitat i la llibertat promovent la repetició de les regles establertes per a cada rol de gènere i classificant a les persones jeràrquicament, això provoca que qualsevol relació social estigui emmarcada dins del binarisme i les relacions de poder que comporta (Butler, 2007).

Les persones amb orientacions sexuals no normatives trenquen amb el model binari dominant, ja que no compleixen els rols diferenciats per gènere, l'heterosexualitat obligatòria ni les relacions sexoafectives basades en la complementarietat dona/home (Coll-Planas et al., 2009). Aquests models dominants que determinen la nostra organització social es mantenen a través de l'homofòbia, o opressió que s'activa contra qui se sent atreta per persones del mateix sexe, i la transfòbia, o penalització a la falta de correspondència entre sexe i gènere, que oprimeixen no només a les persones LGBTI+, sinó a tota la població en el seu conjunt (Coll-Planas et al., 2009).

El gènere i l'orientació sexual es configuren en relació amb altres eixos de desigualtat que influeixen en les experiències i la repercussió emocional d'aquestes. La combinació dels eixos de *gènere* i *orientació sexual* poden resultar en experiències diferents segons com s'integren la resta d'eixos identitaris. La categoria *edat* també representa un factor d'opressió que porta a un conjunt de problemàtiques específiques per les persones joves en el context d'una societat adultista. En aquest treball estudio la intersecció entre les categories *edat*, *gènere* i *orientació sexual* per tal de mostrar com, aquests tres eixos identitaris combinats resulten en experiències i dinàmiques relacionals concretes.

A continuació veurem com les persones joves amb orientacions sexuals i identitats de gènere no normatives pateixen opressió i penalitzacions derivades del sistema sexe/gènere i com això es relaciona amb la dimensió psicològica i geogràfica.

3.2. Dimensió psicològica

Les persones joves amb sexualitats i identitats de gènere no normatives solen viure situacions doloroses psicològicament i, tot i que aquestes poden variar segons el context social, la violència verbal i la por a patir una agressió són problemàtiques constants en persones LGBT (Coll-Planas et al., 2009). Una revisió bibliogràfica sobre la influència de la família en la salut i el benestar de lesbianes, gais i bisexuals joves destaca que, tot i que en els últims anys ha augmentat l'interès per la preocupació de joves LGB i que aquest col·lectiu és considerat un grup vulnerable i la seva salut és un tema d'interès públic, hi ha una manca d'estudis sobre la influència parental en el benestar d'aquestes joves (Bouris et al., 2010).

Les famílies són importants per a les persones joves pel suport emocional i econòmic que proporcionen i, com a tal, qualsevol decisió de sortir de l'armari⁸ estarà condicionada per la por de la potencial pèrdua dels vincles amb la família (Valentine, Skelton i Butler, 2003). Segons els resultats de l'estudi de Valentine et al. (2003), les persones joves s'estimen a les seves famílies i senten una responsabilitat de protegir-les del dolor, la culpa, i la vergonya que pot suposar el procés de comunicar que se senten atretes per persones del mateix gènere (Valentine et al., 2003). A més, la sortida de l'armari passa de ser un procés individual a ser un procés

⁸Pas que donen les persones amb una orientació sexual no normativa per declarar-la obertament (Ajuntament de Barcelona, n.d.).

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

col·lectiu quan les joves decideixen explicar-ho a les membres de la família perquè elles hauran de decidir si transferir-ho a la família extensa i les seves persones properes (Valentine et al., 2003). Les famílies tenen un rol decisiu en el procés d'expressar obertament l'orientació sexual no normativa, principalment poden jugar dos papers: ser una font de suport acceptant la filla o fill incondicionalment, esmorteint el rebuig i la LGBTI+fòbia que puguin rebre o, per contra, poden ser una font d'estrès a través de l'expressió d'ambivalència, intolerància o rebuig (Bouris et al., 2010; D'Augelli, 2005).

La reacció negativa per part de la família o la projecció d'aquesta pot afectar a l'autoestima i la confiança de les persones LGBTI+, provocar un rendiment acadèmic més baix i comportaments autodestructius (Valentine et al., 2003). A més, la manera com les famílies posicionen a una persona jove a dins del context familiar pot determinar l'autoconcepte d'aquesta i com es posiciona a la societat en general (Valentine et al., 2003). D'Augelli et al. (2005) elaboren un estudi diferenciant dos grups de joves amb orientacions sexuals no normatives: el primer format per joves les mares i pares de les quals coneix la seva orientació sexual dissident i el segon format per joves les mares i pares de les quals no coneix l'orientació sexual d'aquestes. Les del primer grup havien tingut en major grau una infància en la qual no encaixaven amb els estereotips de gènere, això feia més probable que haguessin viscut situacions de LGBTI+fòbia per part de la família. Concretament, violència verbal i, actualment, tenien menys homofòbia interioritzada, més suport familiar percebut i menys por de patir reaccions negatives en un futur per part de les mares i pares en comparació a les joves del segon grup. En canvi, les joves del segon grup tenien més por de patir violència verbal i física per part de la família. En els motius que donen noies i nois per justificar perquè no ho expliquen a les mares i els pares s'observen

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

diferències de gènere, però tenen en comú que una de les raons per les quals no expressen obertament l'orientació sexual al pare és la por general i el fet de no tenir una relació propera amb ell. En canvi, en relació amb la mare els motius que apareixen en ambdós gèneres són la por al rebuig i la por a l'expulsió de la llar. També s'observen diferències entre la probabilitat que les joves expliquin l'orientació sexual a les mares respecte a la probabilitat que ho expliquin als pares. Explicar-ho als pares és menys probable i gairebé la meitat de les participants (gais, bisexuals i lesbianes) que no ho havien dit al pare, deien que mai li ho explicarien (D'Augelli et al., 2005). Aquestes joves portaven més temps vivint amb el pare, això podria indicar-nos que poden fer una predicció més acurada de la possible reacció del pare davant la notícia.

Les joves LGB experimenten estrès i crisis familiars resultants de les reaccions negatives a l'expressió de sentir atracció per persones del mateix sexe (D'Augelli, 2005). Algunes afronten exitosament aquest estrès, altres tenen més dificultats que poden resultar en conseqüències físiques i psicològiques negatives (D'Augelli, 2005). La recerca sobre joves LGB mostra més problemes de salut mental en joves amb orientacions dissidents en comparació amb joves heterossexuals (D'Augelli, 2005). Els resultats dels estudis elaborats sobre joves lesbianes, gays i bisexuals mostren que estan estigmatitzades, reben agressions verbals i físiques en resposta a la seva orientació sexual, victimització i discriminació que s'associa al patiment mental. A més, la recerca mostra que comparat amb el col·lectiu heterossexual, les joves LGB tenen major risc de suïcidi, major probabilitat de dur a terme pràctiques sexuals de risc i de fer ús de substàncies (Bouris et al., 2010).

Se sap molt poc sobre quina afectació té la sortida de l'armari en la família, de quina manera respon cada membre de la família nuclear o com afecta la família extensa. Tampoc es coneix si

l'impacte és diferent en funció del moment en el qual això passa, com difereix quan la sortida de l'armari té lloc durant l'adolescència o quan ja es té més de divuit anys i si característiques ideològiques, religioses o de classe poden afectar en la resposta de la família. El que se sap és que la por al rebuig per part de la família és una preocupació generalitzada de les joves LGB i que aquesta por sembla ser coherent amb les violències que rep el col·lectiu. D'Augelli et al. (2005) mostra en un dels seus múltiples estudis al col·lectiu, que en un terç de la mostra les joves LGB no han expressat la seva orientació sexual per por a les conseqüències negatives i perquè no tenen una relació propera amb la mare i el pare. En un estudi de noies lesbianes i bisexuals (D'Augelli, 2003), els resultats de la mostra indiquen que les mares exerceixen violència verbal cap a les filles més sovint que els pares, això podria donar-se perquè el nombre de mares que coneixien l'orientació sexual no normativa de les seves filles i fills és major que el nombre de pares. Els resultats també mostren que els pares utilitzen la violència física més sovint. La por al rebuig i a patir violència verbal per part de la família s'associa amb més simptomatologia de trastorns mentals en joves LGB (D'Augelli, 2003).

Afortunadament, la resposta familiar no és sempre negativa, quan les mares i els pares reaccionen positivament i ofereixen suport això facilita que les joves desenvolupin la seva autoconfiança i maduresa emocional i pot donar eines a les joves per l'afrontament d'experiències negatives en el futur (Valentine et al., 2003). Alguns estudis demostren que les mares i els pares coneixen les necessitats específiques de les seves filles i fills, estan obertes a entendre com les seves respostes influeixen al benestar de les joves i, en conseqüència, tenen predisposició per demanar suport per poder fer un recolzament a les joves (Bouris et al., 2010). Tot i això, hi ha un buit bibliogràfic en comparació a les joves heterosexuales, més informació permetria facilitar eines a les famílies per donar suport a la salut i benestar de les seves filles i

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

fills LGB (Bouris et al., 2010). Aquesta falta d'informació es tradueix en el fet que joves LGBT exploren la seva sexualitat amb manca de guies. La dificultat per conèixer a iguals porta a persones LGBT a iniciar-se sentimentalment i sexualment en condicions de vulnerabilitat (Coll-Planas et al., 2009).

Les famílies poden ser una influència important en la salut i benestar de joves LGB, sabem relativament poc de les perspectives de mares i pares de joves LGB, alguns estudis indiquen que hi ha més acceptació en mares i pares joves, i que la qualitat de la relació mares/pares i filles/fills i les habilitats emocionals, com ara, les cures, determinen la reacció i el suport que les famílies poden oferir a les seves filles i fills davant el coneixement de l'orientació sexual (Bouris et al., 2010). Com ja hem vist, les persones LGBTI+ poden experimentar reaccions de rebuig a la seva identitat i orientació sexual per part de les membres de la seva família (Formby, 2011; Valentine et al., 2003). Això pot provocar hostilitat a l'ambient familiar i pot portar a les joves a quedar-se sense casa (Formby, 2014; Observatorio para el Análisis y Visibilidad de la Exclusión Social, 2019).

Els serveis que ofereixen espais segurs i confidencials perquè les joves que ho vulguin puguin rebre acompanyament amb temes sobre diversitat afectiva, sexual i de gènere són valorats positivament i representen espais que permeten a les joves validar la seva identitat i rebre un suport valuós per poder expressar obertament la seva identitat i orientació sexual a les famílies (Formby, 2014). Les persones joves LGBTI+ valoren positivament els serveis en els quals poden trobar especialistes sobre el tema que ofereixen suport des d'una perspectiva no victimista i on també poden trobar altres joves del col·lectiu (Formby, 2014). En l'àmbit de

l'educació sexual, emmarcada en una societat centrada en les relacions heterosexuales coitocèntriques, la salut sexual de lesbianes i bisexuals està abandonada: hi ha invisibilitat i falta d'informació en relació amb les pràctiques entre dones. El personal de salut actua com a barrera per tenir accés a l'educació sexual, això influeix les decisions que aquestes joves prenen en relació amb la seva sexualitat i les seves pràctiques sexuals (bFormby, 2011).

3.3. Dimensió geogràfica

Carole Pateman a *The Sexual Contract* (1983), troba l'origen de les desigualtats de gènere en el contracte social que divideix l'espai en dues esferes: la privada i la pública. L'esfera pública correspon a l'esfera visible, la del poder polític, social i econòmic i els homes en tenen el domini. Per altra banda, les dones queden relegades a l'esfera privada, concebuda com a íntima i invisible. La dicotomia públic/privat permet concebre aquests espais de maneres separades i situar l'esfera íntima en un segon pla (Pateman, 1983). Tot i aquesta distinció, aquestes dues esferes no són independents, sinó que es nodreixen l'una de l'altra, s'estableixen connexions entre aquests dos espais (Plummer, 2003). Els moviments feministes reclamen a través de l'eslògan "the personal is political" que la separació d'aquestes esferes és un oxímoron, ja que aquests dos àmbits es configuren l'un a l'altre. La política estructura l'esfera privada i les relacions de poder que s'hi estableixen segons els eixos identitaris, com ara, l'edat, el gènere i l'orientació sexual (Plummer, 2003).

Les imposicions derivades del sistema cisheteropatriarcal provoquen desigualtats en com els espais es dissenyen, s'ocupen i es controlen (Valentine, 1993). El fet que aquests espais estiguin configurats basant-se en el masclisme, els estereotips de gènere i l'heterosexualitat hegemònica

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

té un impacte negatiu en les percepcions i experiències de la societat (Valentine, 1993). Els espais no són neutres, en la majoria d'aquests es reproduïxen un seguit de relacions de poder que atorguen el domini d'aquests als homes cis heterossexuals adults. Això fa que les dones joves amb orientacions sexuals no normatives experimentin incomoditat o la sensació d'estar fora de context (Valentine, 1993).

L'heterossexualitat és la sexualitat dominant a les societats occidentals modernes, en els espais quotidians operen processos de relacions de poder resultant en una manca d'acceptació, reconeixement i visibilitat de diversitat afectiva, sexual i de gènere (Valentine, 1993). Aquestes relacions de poder són poc visibles, un estudi realitzat a Itàlia amb famílies que expressen obertament que accepten i donen suport a les seves filles lesbianes i fills gais (Cappellato i Mangarella, 2014) mostra com en els relats de les famílies hi és present la por a la transgressió de la norma cisheterossexual i promouen models de normalització, és a dir, comportaments i expressions que s'ajusten als models dominants (Cappellato i Mangarella, 2014). La major part dels pares i les mares entrevistades en aquest estudi utilitzen discursos que mantenen els mecanismes de dominació de l'heteronormativitat als espais i promouen les actituds i comportaments que encaixen amb els models tradicionals de gènere (Cappellato i Mangarella, 2014). Tot i això, també cal destacar que una part de les famílies entrevistades reclamen els drets sexuals i el reconeixement de l'orientació sexual de les seves filles. És interessant esmentar que en els seus relats s'observa una tensió entre espai públic i privat, entenent que l'espai per a reclamar drets queda restringit a l'esfera privada, estan d'acord en el fet que el col·lectiu LGBTI+ reclami la llibertat de ser, expressar-se i estimar en espais d'intimitat, evitant mostrar aquestes transgressions a l'espai públic (Cappellato i Mangarella, 2014).

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

La casa pot ser percebuda per a les persones amb orientacions sexuals diverses com un espai en el qual es poden expressar lliurement sense por a viure situacions de discriminació, però per aquelles que conviuen amb famílies amb ideologies hegemòniques, la casa pot ser un espai d'aïllament, rebuig i violències (Valentine, 1993). En aquests espais, joves lesbianes poden percebre que no encaixen, que no s'identifiquen com a heterosexuals i assumir que les membres de la família les rebutjaran i reproduiran conductes LGB+fòbiques (Valentine, 1993). Conseqüentment, per les noies amb orientacions sexuals no normatives, la casa familiar pot suposar una manca de significats i experiències compartides amb la família. A més, les joves poden ser llegides com a heterosexuals per part de les familiars, reforçant així l'asimetria i el poder heterosexual en aquest espai privat (Valentine, 1993). Això les porta a escollir entre la impossibilitat d'expressar-se lliurement i les repercussions emocionals que això implica o el risc de patir discriminació i exclusió si expressen la seva orientació sexual a casa. Els estereotips de gènere influencien en com s'espera que aquestes joves es comportin, s'expressin, es vesteixin, etc. En conseqüència, una de les estratègies que utilitzen algunes joves no heterosexuals és el *passing*⁹, evitant compartir amb la família què han fet fora de casa o explicar amb quines persones es vinculen.

En un estudi sobre joves lesbianes de la ciutat de Manresa i Ponta Grossa (Brasil), totes dues ciutats petites, es mostra que les lesbianes han de negociar constantment entre mostrar o no afectivitat a l'espai públic (Rodó-De-Zárate, 2017). Generalment, escullen reproduir processos d'heteronormativitat, com ara, evitar les mostres d'afecte o fer-se passar per heterosexuals per

⁹Es refereix a no fer visible la identitat LGTB com a forma de protecció, en el cas de persones amb orientacions sexuals no normatives, el fet de ser percebudes com a heterosexuals. (Pla Comarcal LGTBI 2018-2021)

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

reduir la incomoditat i la por a patir agressions i repressió. Així doncs, indiquen alts nivells d'incomoditat en aquells espais en els quals amaguen la seva orientació sexual i també quan són percebudes com a lesbianes, ja que se senten preocupades i es mantenen en un estat de vigilància en relació amb els seus comportaments. La majoria de les participants que comparteixen la casa amb la família assenyala aquest espai com el més opressiu, en comparació amb aquelles participants que viuen amb la parella que indiquen que la casa és l'espai on senten més alleujament. A l'estudi, el factor *gènere* també representa una categoria important en relació amb la incomoditat, el pes dels rols de gènere fa que les noies experimentin por a patir agressions sexuals a l'espai públic i en espais d'oci nocturn.

La relació entre l'espai públic i privat a les ciutats petites o mitjanes és un factor transcendental en la construcció de la desigualtat, ja que a diferència de les ciutats grans, la invisibilitat de les lesbianes a l'espai públic es fa més evident. A les ciutats grans hi ha més presència d'espais o barris gais, en comparació amb les ciutats petites que, generalment, estan sustentades en imaginaris conservadors i no ofereixen espais pel col·lectiu (Rodó-De-Zárate, 2017). La relació entre públic i privat pot ser específic de ciutats petites o ciutats on es neix, ja que en aquestes hi ha presència de control social i familiar i s'observa una interdependència entre l'esfera pública i privada, la repressió a casa implica repressió a l'espai públic per la por a les conseqüències (Rodó-De-Zárate, 2017).

Tot i que tenim poca informació sobre l'espai privat, podem deduir que factors com l'edat, la sexualitat o el gènere interaccionen i configuren les experiències i l'ús que les persones fan de l'espai basant-nos en els estudis que demostren aquestes dinàmiques a l'espai públic (Rodó-de-Zárate, 2013). Les experiències a l'espai públic es diferencien segons el gènere, ja que el

sistema heteropatriarcal determina uns rols adequats per a cada categoria de gènere: la manca de visibilitat de les noies en espais públics o la por que persones amb determinats cossos experimenten al carrer en són alguns exemples. L'edat també hi juga un paper important, ja que la relació entre joves i espai públic urbà és controvertida, ja que aquest espai està construït des de la perspectiva adulta per a les persones adultes i, a l'hora, és un espai de llibertat per a la gent jove (Rodó-de-Zárate, 2013). Per últim, l'orientació sexual també té un paper en aquest espai, ja que la visibilitat de l'heterosexualitat en comparació a altres orientacions sexuals és exclouent per a les persones no homosexuals (Rodó-de-Zárate, 2013).

4. Metodologia

Aquest apartat inclou una contextualització de les perspectives que nodreixen la metodologia que he emparat en la recollida de dades; la contextualització de Manresa, territori en el qual desenvolupo aquesta recerca; les particularitats de les ciutats petites i mitjanes; la descripció dels instruments utilitzats per recollir les dades i, finalment, la descripció de les participants d'aquesta recerca.

4.1. Perspectiva metodològica

Tradicionalment, la recerca ha estat concebuda com un mecanisme de construcció del coneixement objectiu. Això ha contribuït al fet que el coneixement androcèntric i sexista s'hagi universalitzat sense tenir en compte el biaix provocat per la cultura patriarcal. Segons el construccionisme social, el coneixement està basat en processos socials que resulten en una construcció col·lectiva i, per tant, són versions del coneixement que determinen els nostres marcs i models d'acció social (Burr, 1996). El construccionisme social proposa aplicar una mirada escèptica a les idees a través de les quals mirem i interpretem el món, ja que aquestes aparents veritats a partir de les quals observem el que ens envolta se situen en un context

cultural i històric que les condicionen (Burr, 1996). A partir de la dècada dels anys vuitanta, emergeixen veus que qüestionen l'objectivitat del coneixement científic i promouen el plantejament del coneixement universal introduint posicions que provenen de mirades decolonials i feministes.

Donna Haraway (1995) proposa el coneixement situat obrint la possibilitat de generar coneixement científic que se situï des d'una perspectiva crítica i responsable entenent que la igualtat de posicionament no és possible, ja que els discursos hegemònics en els diferents àmbits de coneixement parteixen d'una òptica androcentrista, masclista, classista i racista. Complementàriament, Kimberlé Williams Crenshaw (1991) introdueix el terme *interseccionalitat* per a descriure una perspectiva que té en compte que la raça i el gènere interactuen simultàniament causant opressió. Aquest concepte permet realitzar un canvi de mentalitat cap a una interpretació més rica de les situacions de desigualtat, ja que possibilita una anàlisi i un abordatge que no només té en compte el gènere, sinó que inclou altres factors socials que intervenen en els processos de discriminació, com ara, l'orientació sexual, l'ètnia, l'edat o la classe.

La interseccionalitat té en compte les relacions entre les múltiples dimensions que intervenen en les relacions socials i els eixos de desigualtat. En aquest treball utilitzo una de les metodologies derivades de la perspectiva interseccional, concretament, l'*intracategorical complexity* o l'anàlisi intracategòric (McCall, 2005). Aquest enfocament metodològic permet tenir en compte i aprofundir en la complexitat de vivències a les quals pot portar el fet de combinar determinats eixos de desigualtat, en el cas d'aquest treball, el gènere, l'orientació

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

sexual i l'edat. L'anàlisi intracategòric qüestiona l'establiment de límits que implica l'ús de les categories socials, admetent l'homogeneïtzació de la realitat heterogènia a la qual porta utilitzar categories. Tot i mantenir una visió crítica amb l'ús de categories, l'anàlisi intracategòric permet centrar l'atenció en un grup poblacional específic que comparteix determinats eixos identitaris per tal de revelar la complexitat d'experiències viscudes per aquest grup. En aquest treball s'utilitza la intersecció de tres categories (dones, amb orientació sexual no normatives i joves) per conèixer com aquests tres eixos de desigualtat es combinen resultant en dinàmiques de poder i vivències específiques d'aquest grup de persones.

Kimberlé Williams Crenshaw i Donna Haraway ens fan replantejar quina concepció tenim del coneixement, de quina experiència o coneixement situat sorgeix i a qui va dirigit, és a dir, prendre consciència del fet que la posició amb la qual ens situem davant del coneixement ve determinada per factors, com ara, la cultural, el gènere, l'orientació sexual, l'edat, la classe, les capacitats, la ideologia, entre d'altres. Per tant, nodrint-me d'aquestes interessants aportacions teòriques, considero que és important tenir en compte que la meua posició com a investigadora en aquesta recerca no és objectiva, sinó que parteixo d'una subjectivitat influenciada pel fet de ser una dona cis blanca jove, amb una orientació sexual no normativa, amb una ideologia que es nodreix de diverses idees de pensaments feministes i la teoria queer i el fet d'haver crescut a Manresa en una família de classe mitja.

Seguint amb algunes de les pautes que proposa Sara Harding (1987), per tal d'elaborar una recerca que defugui de l'androcentrisme, el meu propòsit és realitzar una investigació que sigui transcendental per a les dones, que inclogui les seves experiències i en la qual jo, com a investigadora, pugui situar-me en un mateix pla que la població estudiada. Per això, la

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

metodologia de la investigació d'aquest treball es basa en la recollida d'informació qualitativa que permet posar en valor els relats de les joves, entenent que les seves experiències poden ser interessants no només per les persones joves amb orientacions no normatives, sinó pel conjunt de la població, ja que l'adulisme, el masclisme, i l'heterosexualitat obligatòria, entre altres, afecten la població en conjunt. Les violències que es donen a l'espai privat tenen la seva base en la comunitat i és des d'aquesta òptica que cal donar-hi resposta. Seguint amb la proposta de Vivien Burr (1996), l'anàlisi dels relats es farà partint de l'òptica de l'anàlisi crítica del discurs, que entén el llenguatge com a condició prèvia al pensament i com a forma d'acció social a través de la qual construïm el món d'una determinada manera que ens permet estructurar la nostra experiència i consciència, construint la realitat social i oferint un marc de pensament (Burr, 1996).

4.2. Manresa

La recerca se situa a Manresa. Aquesta és una ciutat mitjana que té una població de 77.714 habitants (Institut d'Estadística de Catalunya, 2019) i que és la capital de la comarca del Bages. El Bages és una comarca on el sector serveis té un fort pes econòmic seguida per la indústria (Institut d'Estadística de Catalunya, 2019). Les dades del Cens indiquen que l'atur juvenil després de la crisi del 2008 era d'un 50%, aquesta xifra era sensiblement més elevada en el cas de les dones joves (52%) en comparació amb els homes (47%) (Ajuntament de Manresa, 2018). La taxa d'atur registrat, el desembre del 2016, era del 13% entre la població jove de 16 a 24 anys, i del 12% entre la població de 25 a 34 anys, possiblement el percentatge d'aturades era superior al que ens mostren les dades, ja que aquestes recullen únicament les persones inscrites en algun servei oficial d'ocupació (Ajuntament de Manresa, 2018). El 14% de la població té

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

entre 15 i 29 anys. Del total de la població jove de la ciutat, el 23% té nacionalitat estrangera i, d'aquest grup, més de la meitat són dones. Entre les persones joves de Manresa, gairebé el 70% compta amb estudis de segon grau, mentre que un 19% compta amb estudis universitaris. L'alta desocupació és una de les principals problemàtiques de les persones joves. Per accedir al mercat laboral es requereix experiència i/o un elevat nivell formatiu, requisits que la majoria de joves no poden complir, fet que encara dificulta més l'accés a la feina per part d'aquest col·lectiu. Hi ha poques feines disponibles per a persones joves que es puguin combinar amb els estudis. Les que existeixen són precàries en la majoria de casos. Això fa que moltes persones joves hagin d'escollir entre continuar els estudis o treballar (Ajuntament de Manresa, 2018). Malgrat l'elevat nombre d'habitatges buits a la ciutat, l'accés a l'habitatge és difícil per les joves i això dificulta la seva emancipació.

4.3. El col·lectiu LGBTI+ a les ciutats petites i mitjanes

Manresa és una ciutat que queda fora de l'àrea metropolitana de Barcelona, zona en la qual hi ha més oportunitats de crear xarxa entre persones LGBTI+. Des de l'Ajuntament i el Consell Comarcal del Bages s'organitza l'espai IRIS, un espai de trobada per a persones LGBTI+ d'entre 15 a 25 anys que comença l'any 2019 i proposa la trobada a través d'activitats relacionades amb la diversitat afectiva, sexual i de gènere. El mes de maig del 2018 es crea una assemblea LGBTI+ del Bages que organitza actes lúdics i polítics així com campanyes específiques. Aquesta assemblea s'anomena Aldarull i es defineix com un col·lectiu LGBTI+ que qüestiona el model cisheteronormatiu, monògam, capitalista i patriarcal. Visibilitza la diversitat sexual i d'identitat de gènere i denúncia l'opressió de les següents institucions: l'església catòlica, l'Estat, el sistema capitalista (Assemblea LGBTI+ Bages, 2018). Tret

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

d'aquests espais puntuals, a Manresa no hi ha espais pel col·lectiu. Això redueix les oportunitats de creació de xarxa, especialment en el cas d'aquelles persones que s'estan qüestionant la seva identitat de gènere i/o orientació sexual o que busquen espais més anònims, com ara, espais d'oci nocturn, o espais no polititzats.

Cal tenir present que hi ha una manca d'informació relacionada amb el col·lectiu LGBTI+ a Manresa. L'any 2018, es publica el Pla Comarcal per garantir els drets de les persones lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals (LGTBI) 2018 – 2021 (Diputació de Barcelona, 2018) que comença a aportar dades sobre aquest col·lectiu al territori. Algunes de les conclusions que s'extreuen de la fase de diagnosi són les següents: s'identifica una tendència al *passing*, un fet que queda manifest és que hi ha una diferència generacional, és a dir, que les persones joves mostren la seva identitat de forma més explícita i menys normativa, exposant-se a més vulnerabilitat de patir agressions, però a l'hora tenen més eines per identificar aquestes violències. Hi ha una percepció general del caràcter conservador de la comarca. De la diagnosi també se'n desprèn la conclusió que hi ha una tendència de les persones LGBT a migrar a altres ciutats menys percebudes com a LGBT+fòbiques. En relació amb l'àmbit domèstic, existeixen diferències entre aquelles persones que comparteixen la casa amb la família o conviuen en un habitatge propi. Destaca l'existència de situacions molt problemàtiques en menors i joves LGBT en famílies que no les recolzen. La família extensa s'identifica com a àmbit conflictiu. En relació amb l'experiència a l'espai públic, aquesta està condicionada per l'experiència a l'espai privat. Els resultats mostren: una tendència a no mostrar afecte per evitar patir agressions, la normalització de la vulnerabilitat, la percepció d'inseguretat, les vivències d'agressions i altres conductes LGBT-fòbiques i la manca de visibilitat del col·lectiu LGBT.

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Alguns estudis mostren que, per exemple, en el cas de lesbianes aquestes eviten viure en àrees rurals perquè en aquestes zones és menys probable l'existència de comunitats homosexual (Valentine, 1993). A més, les àrees urbanes es perceben com a àrees més anònimes, per aquest motiu, les lesbianes creuen que serà més fàcil controlar la imatge que les altres tenen de la seva sexualitat en aquest tipus de zones (Valentine, 1993). L'estudi de Cappellato i Mangarella (2014) ens mostra que sovint, tot i que les famílies accepten la llibertat sexual de les seves filles, es manté la idea d'acceptar l'expressió de l'orientació sexual no normativa en determinats espais allunyats de casa. Les famílies veuen necessari el fet que les filles marxin a viure fora per escapar de les dinàmiques de control exercides per la comunitat propera. Segons la percepció d'aquestes, el control social és major en ciutats petites o pobles en comparació amb les ciutats grans o en alguns països estrangers, en els quals creuen que les seves filles poden trobar-hi més acollida. La idea de marxar a l'estranger per tenir accés a drets relacionats amb la identitat i la llibertat sexual s'associa al fet que les ciutats grans ofereixen l'anonimat i la possibilitat d'escapar de relacions nocives que caracteritzen ciutats més petites (Cappellato i Mangarella, 2014). Les ciutats grans es consideren llocs d'alliberament sexual. Alguns estudis demostren les migracions del col·lectiu LGBT+ motivades pel desig d'escapar de l'opressió de llocs més petits (Bell i Valentine, 1995). Els relats de les famílies mostren la por d'algunes mares i pares a la transgressió, associada a la possibilitat que aquestes reproduïxin els estereotips de perversió associats a l'homosexualitat. Moltes també expressen la seva preocupació per l'opinió pública i la conseqüent homofòbia (Cappellato i Mangarella, 2014).

4.4. Recollida de dades

Per tal de conèixer les experiències de noies joves amb orientacions sexuals no normatives que viuen a Manresa vaig optar per explorar en profunditat els relats d'una mostra reduïda de deu persones. El contacte amb les participants es va fer a través de la tècnica de bola de neu mitjançant l'ús de l'enviament d'un missatge a través de les meves xarxes socials i la difusió d'aquest per part de persones que tenen contacte amb joves LGBTI+: la tècnica del SAI LGTBI de Manresa, la tècnica del SAI LGTBI del Consell Comarcal del Bages, una membre de l'Associació Filigrana, entre altres.

La recollida d'informació es va fer entre els mesos de febrer i març del 2020. Per recollir la informació vaig utilitzar dues tècniques de recollida de dades: les entrevistes semiestructurades i els Relief Maps o mapes de relleu de l'experiència. Es va informar les participants que estaven en plena llibertat de respondre en la mesura que se sentissin còmodes a les qüestions plantejades a l'entrevista i al Relief Map informant-les que es respectaria l'anonimat de les dades aportades. En totes les entrevistes es va crear un espai de confiança i d'intimitat, algunes en major grau que d'altres. El fet de ser una ciutat mitjana, la relació entre les participants i jo era de coneixença prèvia, en menor o major mesura, pel fet de tenir edats semblants i haver compartit espais feministes i/o d'oci o pel fet de tenir persones conegudes en comú. La tècnica de reclutament de les participants també pot haver influït en el fet que el missatge arribés a persones més properes i, en conseqüència, en el fet que la mostra d'aquesta recerca sigui considerablement homogènia. La coneixença entre les participants i l'entrevistadora, encara que fos de vista, pot influir en els resultats obtinguts de les participants que poden haver aportat més o menys informació pel fet de no tenir una relació de desconexença amb mi.

Entrevistes semiestructurades

L'elecció d'entrevistes semiestructurades com a tècnica de recollida d'informació es deu al fet que aquesta eina permet mantenir unes preguntes guia que es formulen a totes les participants deixant l'opció a no respondre si no volen, situant a les entrevistades en una posició de subjecte amb agència. Aquest mètode ofereix llibertat i flexibilitat per adaptar l'entrevista segons el relat de la persona entrevistada, respectant les vivències de cadascuna, oferint a l'entrevistadora la flexibilitat d'indagar i possibilitant que la persona entrevistada posi èmfasi en aquells temes que cregui que són més rellevants.

Abans de començar les entrevistes es dedicaven uns minuts a presentar la recerca perquè les participants tinguessin informació més detallada de la que es recollia al missatge que vaig utilitzar per reclutar a les participants. Posteriorment, hi havia una breu explicació de l'anonimat de la informació que aportaven i la llibertat de respondre en la mesura que se sentissin còmodes. Tot seguit, començàvem l'entrevista amb una primera part de contextualització de la persona, la casa i les persones amb les quals la comparteix. A continuació, una part relacionada amb la sexualitat, l'orientació sexual i la sortida de l'armari. Finalment, hi havia una part d'aprofundir en les relacions familiars, la comunicació i el grau de llibertat que tenen a casa. Abans de començar a respondre el Relief Map, deixava un espai perquè poguessin aprofundir explicant situacions concretes relacionades amb l'orientació sexual o el gènere a casa.

Majoritàriament, s'ha realitzat l'entrevista de forma presencial a Manresa o Barcelona (a elecció de la participant) i ha respost al Relief Map en acabat, amb el meu acompanyament. Puntualment, la recollida de dades s'ha fet a través d'una videotrucada per la impossibilitat de

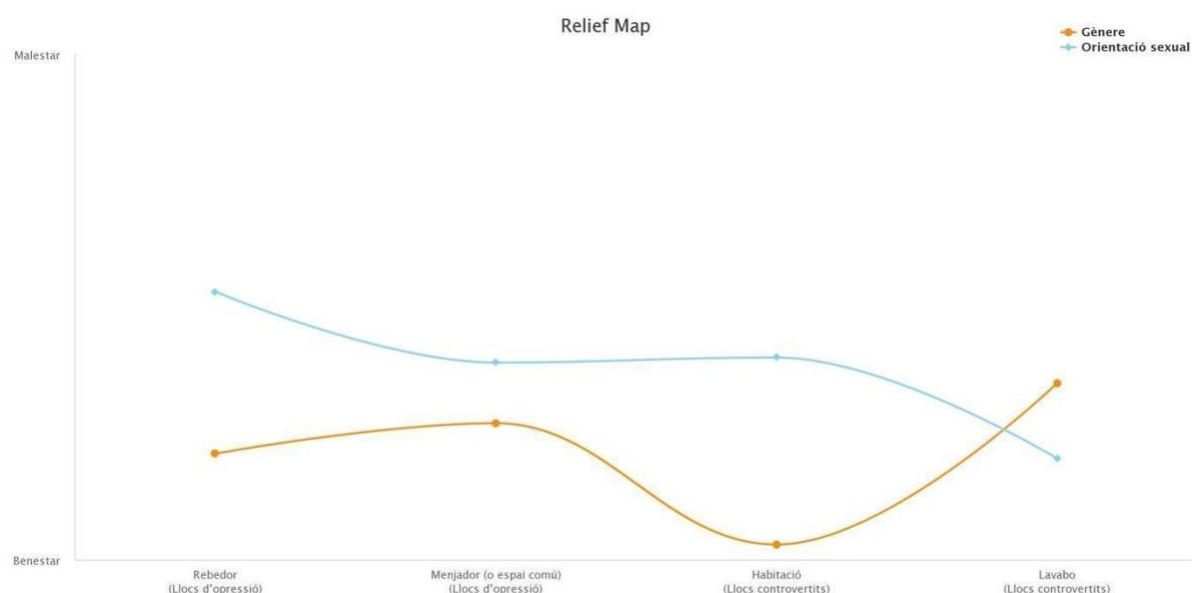
fer-la presencialment a la ciutat de Manresa o a Barcelona a causa d'una estada temporal fora d'una participant fora d'aquestes dues ciutats. Les entrevistes es van fer fora de la casa familiar, buscant espais en els quals la persona entrevistada es pogués sentir còmode, ja que a l'espai privat familiar era difícil trobar moments en els quals no hi fossin les membres de la família. Al final de les entrevistes es van realitzar els Relief Maps digitalment, a través de la pàgina web: <https://www.reliefmaps.cat/>. Totes les entrevistes es van gravar amb el permís de les entrevistades. En el cas d'una entrevista que es va fer a través de videotrucada, la qualitat del so de la gravació era baixa. En aquest últim cas es van prendre notes.

Relief maps

Els Relief Maps, o mapes de relleu de l'experiència són una eina desenvolupada per la Maria Rodó de Zárate, tutora d'aquest treball, en el marc de la seva investigació doctoral en geografies feministes sobre l'accés de la joventut a l'espai públic de Manresa (Rodó-de-Zárate, 2014). Els Relief Maps constitueixen una forma de recollir, analitzar i exposar les dades des de la perspectiva interseccional (Rodó-de-Zárate, 2014). Es tracta d'una eina pensada per estudiar les desigualtats socials tenint en compte privilegis i opressions sense utilitzar categories d'una manera rígida. Els Relief Maps permeten veure la relació entre tres dimensions: les estructures de poder, com ara, el gènere, la classe o l'ètnia (dimensió social), l'experiència viscuda i els efectes sobre les emocions (dimensió psicològica) i els espais físics quotidians (dimensió geogràfica) (Rodó-de-Zárate, 2013). En el cas d'aquesta recerca, he pres el gènere i l'orientació sexual com a eixos de la dimensió social (vegeu la Figura 1).

Figura 1

Relief Map Marta

En la dimensió geogràfica, he escollit quatre espais per conèixer les experiències de les noies joves amb orientacions sexuals no normatives a l'espai privat familiar: el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo. En primer lloc, he escollit el rebedor com espai de transició que pot aportar dades sobre la combinació dels eixos de desigualtat escollits relacionant la intermediació entre l'espai privat i el públic. Les participants poden relatar les seves vivències relacionades amb un espai de comunicació i contrast entre la casa i l'exterior. En segon lloc, he escollit el menjador com a espai principal de trobada que pot aportar dades sobre les emocions derivades dels moments compartits amb les familiars, una oportunitat per vincular-hi sentiments de pertinença o exclusió dins la família. En aquest espai hi conflueixen moments dedicats a l'oci, a les relacions socials i al treball productiu i reproductiu. L'espai del menjador s'ha considerat en aquest treball com l'espai principal de trobada a la casa de les participants.

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

També he escollit l'habitació com a espai que, si és unipersonal, pot permetre més intimitat i un lloc de la casa en el qual es pot mostrar lliurement la identitat o si, pel contrari és compartit, pot portar a privació de llibertat. Per últim, he escollit el lavabo com a espai que es pot relacionar amb la intimitat, la higiene i les cures.

L'elecció dels espais de la casa ha estat influenciada per una perspectiva eurocèntrica de l'habitatge i pensant en habitatges de zona urbana que, en general, han estat dissenyats pensats per a la família nuclear. El nombre d'espais s'ha limitat a quatre per tal d'oferir una durada adequada dels Relief Maps. Aquesta eina implica la reflexió en profunditat per part de les participants de cadascun dels espais que s'escull per cadascun dels eixos de desigualtat, fet pel qual he optat per reduir els espais que poden aportar informació més representativa de les dinàmiques que es poden donar relacionades amb el gènere i l'orientació sexual a casa.

A partir dels dos eixos identitaris, fixant l'atenció en cadascun d'ells per separat, les joves poden mostrar les dinàmiques de poder i les emocions que apareixen segons les particularitats dels diferents espais de la casa: el rebedor com a espai d'entrada o sortida d'una casa en la qual la persona pot sentir comoditat o incomoditat en diferents graus; el menjador com a espai en el qual és probable que hi hagi més convivència i, per tant, més experiències compartides amb la família; l'habitació com espai en el qual és probable que hi tinguin lloc activitats relacionades amb la intimitat, la sexualitat o la corporalitat i, finalment, el lavabo com a espai que pot relacionar-se amb la corporalitat, la menstruació, els cànons de bellesa associats a cadascun dels gèneres binaris, entre d'altres. Per últim, en la dimensió psicològica mesuro el malestar i benestar en cada espai, les vivències i les emocions que les joves hi relacionen (vegeu la Figura 2).

Figura 2

Pantalla del web dels Relief Maps sobre l'experiència segons el gènere a l'habitació

 EMOCIONS SEGONS LLOC I IDENTITAT | Habitació

1
Habitació
Gènere

2
Menjador (o espai comú)

3
Rebedor

4
Lavabo

1. Com et sents a **Habitació a causa de **Gènere**?**

Descriu com et sents

2. Selecciona les emocions que sents en aquest espai per aquesta identitat:

☐ Control	☐ Humiliació	☐ Rebuig
☐ Qüestionament	☐ Ràbia	☐ Por
☐ Angoixa	☐ Estrès	☐ Intimidació
☐ Preocupació	☐ Frustració	☐ Desprotecció
☐ Discriminació	☐ Exclusió	☐ Indiferència
☐ Acceptació	☐ Suport	☐ Reconeixement
☐ Inclusió	☐ Orgull	☐ Llibertat
☐ Satisfacció	☐ Protecció	☐ Seguretat
☐ Tranquil·litat	☐ Pau	☐ Calma
☐ Alleujament	☐ Alegria	

Quin és el teu grau de benestar / malestar a **Habitació en relació al teu/la teva **Gènere**?**

Malestar

Benestar

← Anterior

Següent →

Finalment, les participants han classificat els espais en una de les quatre categories següents:

a) Llocs d'opressió: llocs on s'hi té una sensació de malestar important, sigui per una o més d'una identitat.

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

- b) Llocs controvertits: llocs en els quals per una qüestió específica (per exemple el gènere) s'hi experimenta un gran benestar però que en canvi per una altra (per exemple l'orientació sexual) s'hi experimenta malestar rellevant.
- c) Llocs neutres: llocs on s'hi està bé, sense malestars però que tampoc suposen un alleujament.
- d) Llocs d'alleujament: llocs de gran benestar, llocs de refugi en els que s'hi troba alleujament dels malestars que es poden patir en altres espais.

A través de la informació aportada per les participants (vegeu la Figura 2), es genera una representació gràfica que mostra com es relacionen el gènere i l'orientació amb cadascun dels espais i com els eixos de poder varien segons aquests (vegeu la Figura 1). Situant el ratolí damunt de cada punt, es pot veure quina es considera l'experiència i les emocions que la participant relacionada amb l'eix i l'espai. Les dades es poden descarregar en un full de càlcul per fer-ne la posterior anàlisi.

4.5. Participants

Els criteris de selecció de les participants inicialment consistien en reclutar a noies joves que visquessin a la casa familiar, per tal d'assegurar que poguessin relatar les experiències que vivien amb les seves famílies. Em van contactar persones amb diversitat de casuístiques: joves amb mare i pare divorciats que a vegades estaven a casa el pare i, a vegades, en un pis amb altres joves; persones que habitualment vivien amb els seus progenitors però que actualment estaven vivint una temporada curta en un altre lloc de Catalunya per feina, persones que vivien entre Manresa i Barcelona per feina o estudis però que seguien compartint casa amb la mare o mare i pare, perquè no tenien prou ingressos per emancipar-se definitivament, etc. Davant de tota aquesta casuística, vaig ampliar el marge acceptant la participació d'aquelles persones que

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

seguien compartint espai amb la família, encara que no sigui diàriament, sempre posant èmfasi en la necessitat de tenir un record nítid de les experiències viscudes a la casa compartida amb la família.

Finalment, els criteris de selecció de les participants van ser els següents:

- Gènere i orientació sexual: dones que no s'identifiquen com heterosexuals, és a dir, lesbianes, bisexuals, pansexuals i altres formes d'orientació o desig sexual que s'apartin de l'heteronormativitat.
- Edat: persones d'entre 16 i 29 anys d'acord amb la definició de joventut que fa la Llei 33/2010, de l'1 d'octubre, de polítiques de joventut.
- Espai: persones que comparteixen espai de convivència amb la família, encara que no sigui diàriament.

Finalment la mostra de participants és considerablement homogènia donades les característiques comunes de les participants: totes són dones cis i blanques que s'identifiquen amb l'etiqueta de lesbiana o bisexual i d'altres que decideixen que no volen classificar-se amb cap de les categories que s'oferien (lesbiana, bisexual i pansexual). L'edat de les participants és d'entre 18 i 29 anys. La major part de les participants s'identifica amb la classe mitjana i dues participants decideix no identificar-se. Cap de les participants manifesta tenir capacitats diverses. En relació amb la religió, més de la meitat de participants s'identifiquen amb l'*ateisme*, la resta escullen la categoria *no definida* o *altres*. A continuació apareix una taula amb les característiques de les participants:

Taula 1

Característiques de les participants

Pseudònim	gènere	orientació sexual	edat	religió	racialització	classe social	capacitats	Persones espai privat familiar
Marta	dona cis	Bisexual	26	Ateisme	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare o pare per separat (cadascuna en una casa diferent)
Mireia	dona cis	Lesbiana	21	Ateisme	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare, pare, germà de 17 anys
Carla	dona cis	Lesbiana	25	Ateisme	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare, pare, germanes de 28 i 31 anys
Anna	dona cis	Lesbiana	24	Altres	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare i pare
Bet	dona cis	Bisexual	18	No definida	Blanca	No definida	Plenes capacitats	Mare, pare, germanes de 14 i 16 anys
Carol	dona cis	No vull respondre	25	No definida	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare i pare
Mònica	dona cis	Lesbiana	29	Ateisme	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare
Jana	dona cis	No vull respondre	22	Ateisme	Blanca	Mitja	Plenes capacitats	Mare, pare, germà de 15 anys
Andrea	dona cis	Bisexual	22	No definida	Blanca	Mitja	No definida	Mare, pare, germà de 19 anys
Paula	dona cis	Bisexual	25	Ateisme	Blanca	No definida	Plenes capacitats	Mare i pare

Les experiències de les deu participants no poden generalitzar-se a la població de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions no normatives de Manresa. Les persones a les quals va arribar la crida per participar en l'estudi i, d'aquestes, les que es van oferir voluntàries per participar-hi comparteixen característiques de classe, racialització i capacitats, entre d'altres, fet pel qual la diversitat d'experiències pot quedar limitada. Tot i que els resultats obtinguts no

es podran generalitzar, a causa de la falta de representativitat de la mostra, les participants poden aportar informació, a través dels seus relats, sobre les seves vivències, problemàtiques, estratègies i dinàmiques familiars relacionades amb el seu gènere i l'orientació sexual.

5. Resultats

Per tal d'obtenir informació sobre la complexitat de processos d'opressió en l'espai privat familiar i les repercussions emocionals que aquest tenen, he utilitzat un mètode d'anàlisi qualitatiu. Aquesta metodologia és la més adequada pels objectius d'aquest treball, ja que és coherent amb el fet de tenir en compte i posar en valor la subjectivitat de les persones que participen en l'estudi. A més, el mètode permet tenir en compte les representacions culturals relacionades amb la construcció de gènere i les normes implícites que comporten. A continuació presento de forma sintètica els resultats obtinguts a través de la recollida de dades. En primer lloc, exposo la informació obtinguda a través de les entrevistes i, a continuació, la dels Relief Maps.

5.1. Entrevistes

La majoria de les participants han nascut a Manresa o hi han passat la major part de la seva vida. La meitat de les participants viuen a Manresa amb la mare, el pare i les germanes i germans, si en tenen. L'altra meitat combina la convivència a la casa familiar amb un pis compartit amb la parella o amistats. Les primeres expressen la voluntat d'emancipar-se més endavant. En alguns casos busquen espais en els quals es poden expressar amb més llibertat, per exemple, una participant explica que la casa d'una amiga propera és percebuda com a llar, ja que hi experimenta més comoditat que a casa. La majoria de les participants de l'estudi han

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

cursat estudis superiors, una d'elles ha acabat batxillerat i està decidint quins estudis cursar. A excepció d'una participant que està cursant els estudis universitaris a Manresa, les participants han estudiat en altres ciutats: Barcelona, Cerdanyola, Girona i Lleida. Totes treballen de forma remunerada a excepció d'una d'elles que ho fa de forma voluntària.

En general, les entrevistades valoren que a la casa familiar hi estan bé. Tot i això, a través dels temes proposats a l'entrevista, les respostes de la majoria d'entrevistades convergeixen en algunes situacions relacionades amb la sexualitat, l'expressió de l'orientació sexual i la llibertat que provoquen malestar:

La comunicació relacionada amb la sexualitat és un tema tabú segons expliquen la majoria d'entrevistades. En general, no han tingut converses relacionades amb la sexualitat amb les mares i pares a excepció d'algun comentari relacionat amb l'ús de preservatius externs. És a dir, en la majoria de casos, si han rebut informació, només ha estat relacionada amb l'ús del preservatiu com a mètode anticonceptiu. No han rebut cap mena d'informació referent a les relacions sexuals entre dones, ni tan sols s'ha esmentat aquest tema i, segons la majoria de relats, s'ha pressupostat l'heterosexualitat de les joves.

Algunes de les participants relaten haver restringit o restringir la seva llibertat a l'hora de convidar a altres persones amb qui volen compartir afectivitat o relacions sexuals. Algunes de les entrevistades relaten no portar a aquestes persones o només portar-les si estan molt segures que estan soles a casa. Altres eviten portar a noies si no hi tenen una relació des de fa temps, però sí que porten a una parella després de passar un procés d'haver donat a conèixer aquesta

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

persona a la família. D'altres senten la llibertat de portar a qui volen però no hi ha comunicació amb la família sobre el vincle amb aquestes persones i, quan són noies, tot sovint es tracta com si fossin amigues.

L'expressió oberta de l'orientació sexual va molt lligada al fet de tenir un vincle sexoafectiu amb una altra persona, especialment quan aquest vincle és monògam. En totes les entrevistades almenys una persona de la família propera té coneixença de la seva orientació sexual, encara que no en tots els casos aquesta informació ha arribat per part de la participant i algunes vegades s'actua com si no se sabés. De les noies que han expressat la seva orientació sexual a la família propera, moltes expliquen que senten atracció per a les dones a través de dir que tenen una relació. Per tant, sol passar un període de temps considerable des que saben que senten atracció per a una dona fins que tenen una relació estable de parella i ho expliquen a les membres de la família. En aquelles participants que no tenen parella o tenen vincles estables no monògams la seva orientació sexual queda més invisibilitzada. Actualment, totes les participants tenen una xarxa social de suport, de fet, la majoria van explicar que se sentien atretes per una dona o per dones a les amigues abans que a altres entorns com la família o les companyes de feina, si és que ho han expressat obertament en aquests espais.

Les primeres reaccions que les familiars properes tenen quan descobreixen l'orientació sexual de les seves filles són les següents: ignorar-ho o respondre de forma neutra, com si no tingués importància; interpretar que no és quelcom segur; entendre que és a causa de la influència d'altres dones lesbianes o bisexuals de l'entorn de la filla o expressar un rebuig explícit. En aquells casos en els quals la reacció ha sigut de rebuig, algunes membres de la família han

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

deixat de parlar a la jove durant una temporada i/o la notícia ha portat a un període de distanciament familiar amb conseqüències directes en el benestar d'aquesta. En la majoria de casos, aquesta primera reacció ha anat canviant al llarg del temps per acabar sent d'acceptació. Cal esmentar que això no ha estat així en tots els casos ni amb totes les membres de la família propera.

En aquells casos en les quals la situació ha estat d'acompanyament des de l'inici, el fet de tenir amigues amb orientacions sexuals dissidents ha facilitat parlar del tema de manera oberta o només ho han parlat amb la mare. Cal dir que cada participant relata experiències diferents i que la reacció davant la seva orientació sexual ha variat depenent de la membre de la família. En relació amb el pare, set de les entrevistades expliquen que hi ha poca o nul·la comunicació relacionada amb el tema. Les tres entrevistades restants han rebut acceptació per part del pare, no detallen si la comunicació sobre aquest tema és fluida amb ell. Les entrevistades relaten més comunicació sobre el tema amb les mares. Una preocupació de mares i pares que relaten tres de les entrevistades és el fet d'associar l'atracció cap a les dones amb la incompatibilitat amb la maternitat. En dos dels casos, les filles han expressat la voluntat de ser mares i això les ha tranquil·litzat.

Nou de les entrevistades relaten haver viscut situacions amb comentaris i actituds LGB+fòbiques per part de la família propera (bromes, comentaris de rebuig, deslegitimació de la seva orientació sexual, entre altres). Totes relaten haver rebut LGBTI+fòbia per part d'algú que forma part de la seva vida siguin companyes, amigues o membres de la família extensa. En un primer moment, algunes d'elles coincideixen en haver rebut algun comentari

discriminatori relacionant amb l'expressió de gènere no normativa i la coherència d'això amb la seva orientació sexual o el fet de fer alguna activitat esportiva que no compleix amb estereotip de dona, per exemple, el fet de jugar a futbol i l'associació amb el lesbianisme. La família extensa sol ser un espai problemàtic en el qual no es parla obertament de l'orientació sexual o la sexualitat.

Dues de les participants relaten haver passat per un procés d'acceptació complex per comprendre que l'orientació sexual que havien sentit fins al moment, cap als homes, canviava. La descoberta de l'atracció cap a dones va implicar un procés de canvi dels esquemes que havien tingut fins a aquell moment. En aquest sentit, dues de les entrevistades fan explícites situacions relacionades amb la lesbofòbia integrada, com ara, sentiments de rebuig a tenir una expressió de gènere "masculina".

5.2. Relief Maps

En aquest apartat mostraré els resultats obtinguts a través dels Relief Maps. En la major part dels casos, aquesta part l'han realitzat després d'acabar l'entrevista, amb el meu acompanyament. Això m'ha permès observar com elaboraven les reflexions abans de respondre cadascun dels espais de la casa segons el gènere i l'orientació sexual. Un comentari que les participants em van fer de forma generalitzada era que mai s'havien plantejat com canviava el seu malestar, el benestar i les emocions que sentien diferenciant el fet de ser dones i la seva orientació sexual no normativa. Els resultats reflecteixen la complexitat de distingir allò que atribueixen al seu sexe biològic, al gènere amb el qual han estat socialitzades, a la seva expressió de gènere, a la seva sexualitat i al fet de sentir atracció per les dones i el que comporta socialment. En general, els Relief Maps han generat curiositat i interès per part de les

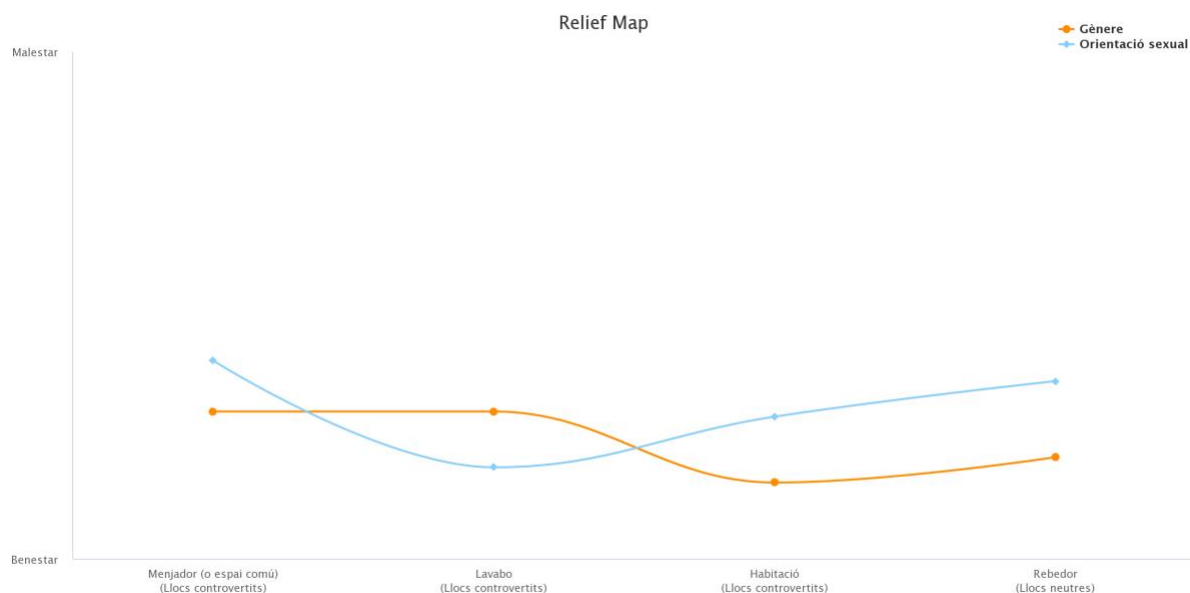
Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

participants, algunes d'elles han agraït explícitament un espai en el qual poder expressar els seus sentiments i compartir la seva experiència per tal de contribuir en una recerca com aquesta.

La Figura 3 ens mostra un Relief Map basat en la mitjana dels nivells de malestar/benestar que han indicat les participants en cadascun dels quatre espais de la casa estudiants: el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo. Els nivells de malestar de mitjana de la mostra oscil·len entre nivells baixos i mitjos. El malestar és més elevat en relació amb l'orientació sexual al rebedor, el menjador i l'habitació. En canvi, al lavabo la mitjana de les participants mostra nivells més elevats de malestar en relació amb el gènere en comparació amb l'orientació sexual.

Figura 3

Relief Map segons la mitjana de la mostra

El rebedor

Per a les participants d'aquesta recerca, el rebedor representa un espai de pas, un espai d'obertura a l'exterior o d'entrada a la casa. Un lloc compartit i, per tant, més públic que altres espais de la llar, vinculat a les trobades i els comiats. Des del rebedor, altres persones poden veure si les noies entren o surten, fet pel qual pot convertir-se en un espai de control extern, per exemple, en el cas d'haver de donar explicacions d'on s'arriba o on es va, o intern, per exemple, quan porta a evitar mostrar afecte amb la parella. Per algunes persones el rebedor té a veure amb l'estètica i l'expressió de gènere, vinculat al fet que hi hagi miralls. També és relacionat per les participants amb les activitats que faran fora i en la separació d'allò que és visible i el que és invisible. Les participants classifiquen el rebedor diversament: tres d'elles indiquen que es tracta d'un espai neutre; tres més indiquen que és un espai controvertit; dues participants perceben que és un espai d'opressió i, per últim, les dues participants restants, indiquen que representa un espai d'alleujament per elles. Aquest espai representa nivells més alts de malestar relacionat amb l'orientació sexual en comparació amb el gènere.

El Menjador

El menjador representa un espai compartir amb les membres de la família, un lloc de trobada en el qual les tasques de la llar, la possibilitat o impossibilitat de mostrar-se i actuar amb llibertat són els temes més comentats per part de les participants. Algunes de les participants eviten aquest espai per la tensió que es crea relacionada amb l'orientació sexual. Aquelles participants que tenen germanes, indiquen que és un espai associat al benestar precisament pel fet de ser majoria de dones a casa. Quatre de les participants relaten malestar vinculat amb l'associació de les tasques de la llar a la dona. D'altres el relacionen amb el fet de no poder

escollir els continguts de la televisió i les reaccions que aquests generen. Les participants també classifiquen de manera diversa aquest espai: tres de les participants indiquen que es un espai controvertit per a elles, tres el classifiquen com a espai d'opressió, dues el perceben com a espai neutre i, les dues persones restants indiquen que és un lloc d'alleujament. En el menjador s'hi associa més malestar relacionat amb l'orientació sexual que amb el gènere.

L'habitació

L'habitació és un espai individual per nou de les participants, en un sol cas l'habitació és compartida amb comodat amb una germana més gran amb la mateixa orientació sexual. Per a les participants, l'habitació representa un espai que senten seu, còmode, en el qual hi perceben seguretat i protecció. L'habitació és un lloc d'intimitat molt personal que a vegades no està obert a compartir-se amb d'altres. Aquesta intimitat permet que passi allò que no passa en altres espais més públics dins de casa: la sexualitat, les converses sobre temes que no es parlen obertament o l'expressió emocional sense limitacions. Un espai que també té moments més públics quan hi ha la porta oberta, per això, aquesta roman tancada quan les noies volen marcar la privacitat. També representa un espai de llibertat en el qual han pogut decidir en menor o major mesura quina decoració hi ha: que es mostra i que s'oculta.

Set noies han classificat l'habitació com a lloc d'alleujament i han indicat alts nivells de benestar tant en relació amb el gènere com en relació amb l'orientació sexual. Una de les participants ha valorat l'habitació com a espai neutre, tot i això, indica un nivell de malestar mitjà en relació amb el gènere i alt en relació amb l'orientació sexual, ja que se sent controlada pels pares en aquest espai. Per últim, dues de les participants han classificat l'espai com a controvertit indicant un major malestar per l'orientació sexual. En aquest espai sis noies han

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

valorat que experimenten més malestar en relació amb l'orientació sexual. Només dues persones ha indicat que experimentar més malestar en relació amb el gènere. Per últim, dues de les participants han indicat alts nivells de benestar en relació amb els dos eixos.

El lavabo

El lavabo representa un espai d'intimitat per la majoria de participants: “Un espai molt i molt meu, molt personal.” (Marta - Relief Maps¹⁰), “espai tranquil, on puc ser jo al 100%. No comparteixo lavabo amb la qual cosa puc fer tot el que em doni la gana.” (Andrea - RM). Tot i això, algunes noies expliquen que el comparteixen amb les mares i/o les germanes de la casa còmodament. Les participants associen a aquest espai a l'aspecte físic i, conseqüentment a la pressió estètica; la menstruació; la neteja; les cures personals i la privacitat; entre altres. La meitat de les entrevistades indiquen que és un lloc controvertit, quatre d'elles el perceben com un lloc d'alleujament i una participant el percep com un lloc neutre. A diferència de la resta d'espais, en aquest el malestar és major en relació amb el gènere.

6. Discussió

Aquest apartat inclou l'exposició i la interpretació dels resultats obtinguts de la recollida de dades. En primer lloc, presento una discussió general sobre les invisibilitats i els processos de negació que tenen lloc en l'espai familiar relacionats, principalment, amb l'orientació sexual. A continuació, exposo l'anàlisi dels resultats obtinguts en cadascun dels quatre espais de la casa estudiats, primer, en relació amb el gènere i, després, segons l'orientació sexual.

¹⁰ A partir d'ara “RM”.

Invisibilitats i negociacions a l'espai familiar

Les actituds de discriminació i rebuig associades a lesbianes i bisexuals són una problemàtica present a l'entorn familiar (Coll-Planas et al., 2009). Tot i que algunes participants expressen la voluntat d'emancipar-se, com ja hem vist anteriorment, l'accés a l'habitatge per les joves és difícil a Manresa (Ajuntament de Manresa, 2018). Això les porta a mantenir-se a la casa compartida amb la família. La llibertat que les joves tenen en aquest espai està restringida en diversos aspectes, per exemple, a l'hora de convidar a altres persones amb qui volen compartir afectivitat o relacions sexuals:

No pot entrar a casa (*la parella*). Fatal. (...) No tenim cap lloc on poder tenir la nostra intimitat, es fa super dur, és un problema en la relació. Els meus pares no marxen mai, si volem dormir juntes hem d'anar a un altre lloc pagant. (...) és un rotllo, fatal, zero llibertat. Les relacions també canvien perquè no és el mateix estar en un lloc tancat, càlid (...) esclar, és super diferent. (Carol - Entrevista¹¹)

No he portat mai a ningú, només d'amagat, quan estava plenament segura de que no hi havia perill de descoberta. M'ha fet molta vergonya sempre, i a ells també, si només de parlar-ho ja és un tema de vergonya mútua. (Anna - E).

Això contribueix a mantenir la desigualtat afectiva existent entre persones heterosexuales i no heterosexuales que ens mostra l'estudi de Rodó-De-Zárate (2017). Fins i tot en aquelles cases en les quals les noies porten a la seva parella, aquestes es troben amb la problemàtica d'haver de negociar constantment entre mostrar o no afectivitat davant d'altres persones.

¹¹ A partir d'ara "E".

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

En relació amb el procés d'expressar obertament l'orientació sexual, les noies entrevistades expliquen que el procés de sortida de l'armari no acaba mai. Les persones no heterosexuals han de decidir cada vegada que es troben amb entorns o persones noves si expressen la seva tendència sexual o l'oculten (Coll-Planas et al., 2009). Concretament, expressar l'orientació sexual a la família propera, és un dels processos de sortir de l'armari més transcendents (Coll-Planas et al., 2009). Al procés d'expressar obertament a les familiars properes l'orientació sexual no normativa, les joves hi vinculen sentiment de por (D'Augelli et al., 2009; Valentine et al., 2003). Després de comunicar-ho, si les reaccions són de rebuig, això resulta amb l'afectació emocional negativa de les noies (Bouris et al., 2010; D'Augelli, 2005; Valentine et al., 2003). Per tal d'evitar patiment, les joves LGTB+ sovint esperen comunicar-ho a la mare i el pare quan ja no viu amb elles i són independents econòmicament (Coll-Planas et al., 2009).

En el cas de la mostra d'aquest estudi, set de les participants han sortit de l'armari quan encara depenien econòmicament de la família, dues de les participants eren independents econòmicament en aquell moment i, la participant restant no va declarar la seva orientació sinó que va ser descoberta quan encara depenia econòmicament de la família. Tal com ens indica Coll-Planas et al. (2009) una opció per sortir de l'armari amb la família és esperar a tenir un vincle monògam i a llarg termini. El fet de presentar una "parella estable" ofereix una percepció de respectabilitat que s'aparta de l'estereotip de lesbiana o gai associat a la promiscuïtat. L'estudi de Coll-Planas et al. (2009) mostra que les reaccions de les persones que reben la notícia són imprevisibles i diverses. Efectivament, això també es compleix en el cas de la mostra d'aquest estudi, cadascuna de les deu participants ens explica reaccions diferents. En algunes de les experiències que hem comentat, la sortida de l'armari no ha comportat un

alliberament, de fet, en un cas, la pròpia participant no decideix explicar-ho sinó que és descoberta i a partir d'aquest moment comença un període molt dolorós per ella:

La meva germana va explicar-li a la meva mare i va ser un drama. Jo no ho volia obrir perquè sabia com es posaria me mare (...) ho vaig passar fatal, va petar d'una manera a casa... jo estava en una butaca plorant, me mare super enfadada dient-me que li contestés, el meu pare allà sense dir res, mirant (...) va estar-se dies que no em parlava (...) em va afectar amb tot, vull dir, el meu estat d'ànim, no tenia ganes de fer res, no tenia energia, em sentia desubicada... Estava a casa però jo no em sentia a casa, no descansava, menjava fatal perquè no tenia gana. (Carol - E)

En alguns casos, les noies entrevistades no han explicat obertament la seva sexualitat a totes les membres de la família propera o la reacció que han rebut ha fet que el tema es convertís en un tabú i no se'n parla a casa:

Al meu pare un dia li vaig dir i no n'hem parlat més. (...) primer es va pensar que era broma, li vaig dir que no era broma i es va acabar aquí la conversa (...) en el moment en que li vaig dir que jo ho era no va dir res. El meu pare és que ja no em demana res de parelles. (Marta - E)

Als 13 anys li vaig dir que m'havia "liat" amb una noia, en aquell moment no s'ho va prendre gens bé (*la mare*), es va ficar nerviosa, va dir que això era perquè no tenia les coses clares, que era un adolescent (...) vaig pensar d'espera a tenir parella de veritat perquè veiessin que no era una tonteria (Carla - E).

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Això afecta negativament a les relacions familiars, ja que pot provocar un distanciament fruit d'haver d'ocultar una part important de la vida a les persones properes. D'altra banda, en alguns dels casos en els quals han expressat la seva orientació sexual a la família propera, les reaccions d'indiferència o rebuig han creat un conflicte familiar en un primer moment:

Vaig ser jo que els hi vaig dir (*a la mare i el pare*), i no els hi va sorprendre. (...) el comentari del meu pare va ser: “volia tenir nets”. Per mi va ser una patada a l'estómac brutal *en plan*, que és aquesta merda de resposta egoista, poc empàtica i homòfoba (...) amb la meva parella ho volíem explicar perquè era una merda veure'ns pel carrer, no poder anar a casa...jo no em sentia lliure, em sentia que els hi estava amagant coses als meus pares (...) aquell comentari de merda del meu pare suposo que encara no l'he curat i m'agradaria que em demanes perdó. (Paula - E)

Me mare no ho entenia, li va saber greu. La meva germana ja havia dit que era lesbiana, potser això va agreujar la reacció de la meva mare. En canvi el meu pare i els germans super bé. Actualment tothom bé. La mare al principi es va sobtar però llavors s'ha adaptat. (Andrea - E)

En la majoria de casos, les noies relaten que, després d'un període d'adaptació, la situació s'ha acceptat. Concretament, algunes de les reaccions que han tingut les famílies i que he citat anteriorment són el silenci o la decepció pel fet de pensar que la seva filla no serà mare. Altres reaccions familiars han estat d'indiferència:

Li vaig dir a la meva mare que era una amiga (...) el dia que se'n va anar i la vaig portar a l'aeroport, vaig tornar a casa plorant i li vaig explicar plorant tota l'estona que no era

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

una amiga i que era la meva parella (...) ella es va espantar molt perquè jo plorava molt però llavors em va dir “bueno pues, si solo te pasa eso me voy a ver el pasapalabra” (...) jo em vaig quedar plorant en plan en serio tia, jo ho estic passant super malament i em dius això. (Mònica - E)

Algunes famílies han reaccionat buscant culpables o entorns que puguin haver mal influenciat a la filla a ser d'aquesta manera, per exemple: “Quan vaig sentir que m'agraden les noies i els hi vaig dir, la meva mare em va preguntar si era perquè anava amb les de futbol. Jo li vaig respondre que quines tonteries.” (Jana - E). Altres famílies reaccionen dient que ara està de moda: “quan he parlat d'alguna noia, el meu pare ha fet alguna broma de “ara totes esteu així... això està de moda”” (Bet - E). En altres casos, han interpretat que la noia ho deia per assemblar-se a la germana gran i d'altres han fet bromes relacionades amb la “sort” que tenen les persones bisexuals perquè “els hi agrada tothom”. En algunes famílies es vol evitar que això se sàpiga a la família extensa:

A la meva mare un dia li vaig dir que estava amb una *tia* i em va fer “vale”, és a dir, sense dir res més (...) i el meu pare se'n entera de les coses de segones, mai li dic res. (...) el dia que li vaig dir a la meva mare em va dir “molt bé, però a la iaia no li diguis”. (Mireia - E)

En aquest últim cas, podem observar la tensió entre espai públic i privat, la mare legitima la reclamació de drets a la filla acceptant la seva orientació sexual, però restringint l'expressió d'aquesta a l'esfera privada. Tal com mostra l'estudi de Cappellato i Mangarella (2014), es

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

permet aquesta expressió a l'espai privat però es demana la normalització a l'esfera pública, en aquest cas, la família extensa.

Dues participants comenten que la seva família va interpretar que si estava amb una noia, no tindria filles o fills:

La primera frase de la meua mare va ser 'però jo vull tenir nets', com si jo no vulgues ser mare. Ella encara tenia aquesta visió de que no es podia tenir fills sent lesbiana (...) em va saber greu per ella, perquè es va *rallar* de veritat, s'ho va creure que no seria àvia i és mentida. (Carla - E)

La decepció per part de les mares i els pares relacionada amb el fet que la filla no podrà tenir filles i fills es relaciona amb el fet que la maternitat és una preocupació perquè s'associa a la normalitat (Coll-Planas et al., 2009).

Tot i que en alguns casos la figura del pare fa de persona conciliadora, en general, la relació amb el pare és poc comunicativa en comparació amb la mare: "el meu pare va influir molt, el meu pare molt més obert que la meua mare en un primer moment, crec que el meu pare a soles li va fer canviar també el punt de vista (*a la mare*)" (Carla - E) o "Amb el pare i el germà bé. Els hi va comentar que estava amb una noia. En canvi amb la meua mare s'ho va prendre malament, *shock*, no ho entenia i va dir que li sabia greu" (Andrea - E) i "el meu pare molt poca comunicació, és una persona molt difícil" (Mireia - E) o "Amb el meu pare molt poca comunicació, és així molt fred (...) de l'opinió del meu pare no tinc ni idea" (Carol - E). Aquests resultats coincideixen amb l'estudi D'Augelli et al. (2005), que mostra com la relació amb el

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

pare generalment és poc propera i és menys probable que ho expliquin als pares en comparació amb les mares.

La lesbofòbia integrada també és un tema que es relaciona amb com les noies viuen la seva orientació sexual a casa. Una de les participants, la Paula, ens explica a l'entrevista que volia evitar identificar-se amb el fet que li agradessin les noies perquè els referents més propers que tenia eren noies masculines amb les quals no s'identificava perquè era conscient de com aquestes eren menyspreades socialment. Així doncs, a casa es qüestionava si la roba que portava era prou femenina, per una banda, pel que pensarien la seva mare i el seu pare i, per altra, per no encaixar amb l'estereotip de "bollera".

La comunicació relacionada amb la sexualitat és un tema tabú a casa segons expliquen la majoria de participants:

En general no es parlava de sexualitat, molt lo bàsic, no entrant molt específicament, lo bàsic, era precaució (...) llavors quan van saber lo meu ni això perquè clar, com que ja no em podia quedar embarassada. (Carla - E)

Gairebé no hem parlat de sexe a casa, només en *ocasions* contades per dir-me que utilitzi preservatiu. Sempre des del punt de vista interpretant que era *hetero*. Mai hem parlat de relacions sexuals o plaer. (Andrea - E)

Ells no treien el tema perquè no hem parlat mai de sexualitat ni de nòvios ni de temes així (...) de petita recordo fer preguntes de curiositat però parlar de sexe així com

explícit no, fins i tot quan surt sexe explícit a la tele el meu pare canvia de canal. (Paula - E)

Com ja hem vist anteriorment, la manca d'informació sobre sexualitat que tenen les joves amb orientacions sexuals no normatives es relaciona amb una major probabilitat de dur a terme pràctiques sexuals de risc (Bouris et al., 2010). Dins l'imaginari col·lectiu de la nostra societat hi ha la percepció generalitzada que les dones no poden tenir sexe entre elles (Coll-Planas et al., 2009). La invisibilitat de les relacions sexuals entre dones i la conseqüent falta d'informació té una influència directa en el tipus de pràctiques sexuals d'aquestes (Formby, 2011).

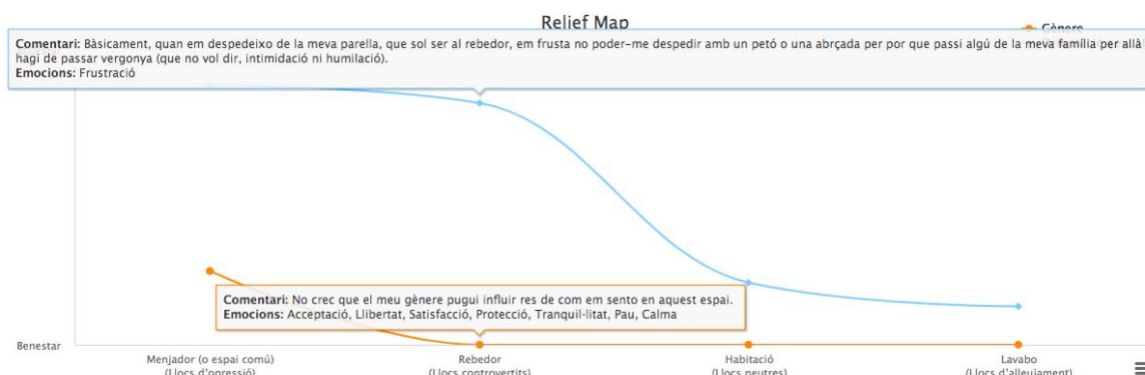
A continuació, s'analitzen els resultats dels quatre espais concrets de la casa familiar estudiats: el rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo. Primer, en relació amb el gènere i, després segons l'orientació sexual.

El rebedor: zona fronterera entre l'espai privat i públic

El rebedor representa l'espai de transició entre l'espai privat i l'espai públic. En el rebedor les participants han relacionat diverses desigualtats que experimenten pel fet de ser dones joves amb orientacions sexuals no normatives. Tot sovint, el rebedor és un espai compartit amb altres persones amb les quals les participants es troben o s'acomiaden. La majoria de les participants hi han relacionat nivells de malestar més elevats relacionats amb l'orientació sexual, per exemple, l'Andrea experimenta frustració per no poder acomiadar-se de la seva parella amb llibertat en aquest espai (vegeu la Figura 4).

Figura 4

Relief Map Andrea

La relació del rebedor el gènere

Les emocions que s'han indicat amb més freqüència en aquest espai relacionat amb el gènere són la *seguretat*, la *tranquil·litat*, la *llibertat* i la *calma*. La seguretat podria deure's al contrast d'inseguretat que poden experimentar les noies fora de casa a causa del risc de les dones a patir agressions a l'espai públic i la percepció de vulnerabilitat d'aquestes. La sensació de por que les dones experimenten a l'espai públic és un factor que han assenyalat alguns estudis anteriorment (Rodó-de-Zárate, 2017). La percepció de la por per part de les dones a l'espai públic no només és resultat de la violència que pateixen, la producció de la idea de la vulnerabilitat de les dones té un pes important en aquesta (Rodó-de-Zárate, 2013). Al rebedor, la diferenciació entre les dinàmiques que es produeixen a l'espai públic en comparació a l'espai privat es fa palès, així ens ho indica una d'elles: “és inherent la sensació de ser dona però en espais de pas i de seguretat es fa com menys evident l'opressió” (Mireia - RM) (vegeu la Figura 8 a l'apartat d'Annexos).

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

El poder adult i dirigit a les dones també es fa present en aquest espai, algunes participants associen aquest espai al control que reben per part de les mares i els pares i el relacionen amb el fet de ser dona:

El rebedor és l'espai on els de casa poden saber en quin moment marxés i en quin moment tornés (...) el rebedor és l'eina que sempre els ajuda a tenir-me més controlada (...) Penso que el fet de ser dona fa que per ells sigui més necessari saber que he arribat a casa, i si un dia no dormo a casa, em sento més obligada a enviar un missatge perquè estiguin tranquils. Tot i que també m'agrada tenir-los informats d'on sóc perquè sé que si un dia no els dic res i em passa alguna cosa es preocuparan. (Bet - RM)

Tal com assenyala Butler (2007), culturalment s'atribueixen significats als cossos. Això provoca que als cossos llegits com a “femella” s'hi atribueixen un seguit d'idees relacionades amb la sexualització, aquests cossos són llegits des de la mirada masculina com una provocació i, per tant, es responsabilitza a la persona de la cosificació que rep. La imatge i el cos també són factors que algunes de les participants relacionen amb el rebedor:

A vegades tinc la necessitat de canviar la meua roba segons qui truqui, per exemple, si vaig amb sostens o surto en barnús i truca un veí o un familiar doncs em sento més segura o menys.” (Paula - RM) (vegeu la Figura 9 a l'apartat d'Annexos).

Aquest exemple mostra com es responsabilitza a les dones de la cosificació i l'exposició a la violència sexual, per aquest motiu, decideix tapar el seu cos i així reduir les probabilitats de rebre algun comentari o actitud fruit de ser objecte de desig des de la mirada masculinitzada. Algunes participants indiquen que se senten segures: “Tant entrant com sortint amb molta seguretat en mi mateixa.” (Carla - RM). I que, tot i ser conscients de la pressió estètica i

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

l'expressió de gènere associada a les dones, se senten orgulloses de la seva imatge en aquest espai encara que no encaixin amb alguns dels estereotips de gènere:

M'agrada com em sento en aquest espai, ja que té a veure amb la roba, mirar-se al mirall, sortir a fora al "món" a fer qualsevol tipus d'activitat, sigui quin sigui d'aquests aspectes, em fa sentir molt contenta, tot i que no necessàriament té relació amb el gènere com a identitat, perquè els estereotips de la societat, atorgats a les dones, no els sento meus.
(Jana - RM)

Tal com apunta Coll-Planas et al. (2009), les formes d'expressió de gènere no normatives són factors que converteixen a les persones en més vulnerables de rebre agressions. En aquest cas, les participants expliquen que se senten segures i contentes amb la seva expressió de gènere, però són conscients que estan trencant amb la normativitat i això les pot haver portat a rebre rebuig.

Una de les participants ens ofereix una reflexió relacionada amb la transició de l'espai privat al públic: "L'espai d'obertura (per entrar i/o sortir) ens atorga una responsabilitat i una "responsibilitat" (responsibilitat de "resposta") especial. És curiós, pel que fa al cos també és així." (Anna - RM). Quan demano l'aclariment d'aquesta aportació ella m'explica que tot i tancar la porta de casa a la sortida, aquesta queda "oberta" metafòricament fent que l'experiència a l'àmbit privat influeixi en com actua fora. També afegeix que en sortir, les dones han d'assumir una responsabilitat que s'associa a les dones sobre les agressions que reben per com es mostren en aquest espai i que hi fan. Tal com assenyala aquesta participant, les restriccions que es donen

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

a l'espai públic estan relacionades amb aquelles que es donen a l'espai privat (Pateman, 1983; Rodó-de-Zárate, 2014).

La relació del rebedor amb l'orientació sexual

En relació amb l'orientació sexual, les emocions que més freqüentment hi han relacionat les participants són la *seguretat*, la *intimidació*, la *preocupació*, la *frustració*, la *indiferència*, la *tranquil·litat* i l'*alleujament*. Set de les participants indiquen més malestar en relació amb l'orientació sexual en aquest espai. Això podria tenir relació amb el fet que per a algunes sigui un espai en el qual la seva orientació sexual s'ha d'ocultar. Com ja hem vist anteriorment, el *passing* és una estratègia utilitzada per evitar patir discriminació i exclusió (Valentine, 1993). Tot i això, s'associa a nivells de malestar i fomenta la desigualtat entre l'expressió de l'heterosexualitat i la resta d'orientacions no normatives (Rodó-de-Zárate, 2017). Aquest malestar es manté també en algunes noies tot i haver expressat obertament que estan amb una noia. Concretament, una participant (vegeu la Figura 4) indica alts nivells de malestar i ho expressa de la següent manera:

Bàsicament, quan em *despedeixo* de la meva parella, que sol ser al rebedor, em *frusta* no poder-me *despedir* amb un petó o una abraçada per por que passi algú de la meva família per allà i hagi de passar vergonya (que no vol dir, intimidació ni humiliació).
(Andrea - RM)

D'altres s'atribueixen la responsabilitat d'aquest malestar experimentat tot i estar demostrat que hi ha un domini de l'heterosexualitat en els espais (Valentine, 1993):

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Com a orientació sexual l'únic moment en que m'he pogut sentir intimidada i una mica incòmode és a l'hora de *despedir*-me d'algú que ha estat a casa. Però al final sempre han sigut més vergonyes i inseguretats meves que res més (Bet - RM)

“Com segurament em passa en altres espais compartits, sense ser un lloc que em generi un malestar, sí que em veig obligada (per mi mateixa) a controlar les coses que explico o les coses que faig.” (Mònica - RM).

Algunes expressen que han passat per un procés d'empoderament que actualment permet que exerceixin control sobre la situació i expressin més obertament l'afectivitat amb la seva parella:

Al principi em sentia poc empoderada i no m'atrevia a fer un petó a la meva parella quan arribava a casa, ara molt més. Quan la meva parella venia, l'anava a saludar primer al cotxe i ens fèiem algun petó abans d'entrar a casa. Encara ara, a vegades em fa vergonya i em preocupa que algun veí del barri em vegi saludant-la fent-nos un petó. (...) són persones grans i crec que no gaire oberts, em sento més discriminada si ho penso. (Paula - RM)

La invisibilitat de lesbianes és més present a les ciutats mitjanes, com Manresa, en comparació a ciutats grans (Bell i Valentine, 1995; Cappellato i Mangarella, 2014; Rodó-de-Zárate, 2017). Aquesta invisibilitat es pot observar també a l'espai privat. Algunes noies indiquen alts nivells de malestar al Relief Map relacionats la seva orientació sexual. Una participant ho verbalitza de la següent manera:

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

És el pitjor espai de la casa, és allà on apareixen i es denoten les tensions produïdes pel control de la meva mare, sé que quan surto sempre he de donar explicacions de tot, igual que quan entro necessiten un argument de tota l'estona que he estat a fora. (Carol - RM)

D'altres expressen que la seva orientació sexual en aquest espai “No existeix, indiferent.” (Marta - RM) (vegeu la Figura 10 a l'apartat d'Annexos) o “indiferència total” (Mireia - RM). Això mostra la invisibilitat de les orientacions sexuals no normatives i el domini de l'heterosexualitat en els espais (Valentine, 1993). En canvi, per aquelles participant que poden parlar més obertament sobre la seva orientació sexual hi indiquen alts nivells de benestar “Com en les altres habitacions, la meva orientació sexual no té molta relació amb el que sento al rebedor, ja que aquest tema és un tema tractat obertament i lliurement a casa meva i d'aquí surt el meu sentiment.” (Jana - RM) i “Perfecte, molt orgullosa de la meva sexualitat” (Carla - RM).

Per últim, és interessant destacar que una de les participants relaciona aquesta ocultació d'allò “prohibit” a l'erotisme:

Ho associo a un "espai-oportunitat" per compartir “l'últim” o el “primer” petó abans o després d'una sortida a "l'exterior". És un moment íntim i preuat, de molt valor. És el moment per poder connectar des de la seguretat, des de l'autèntica complicitat. És un moment-espai privat que marca l'entrada o la sortida a l'exterior i, per tant, separa el visible de l'invisible. Aquesta privacitat "forçada" o "falta de llibertat" també em genera erotisme. És com una exclusió però que té un punt de diversió... (Anna - RM)

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

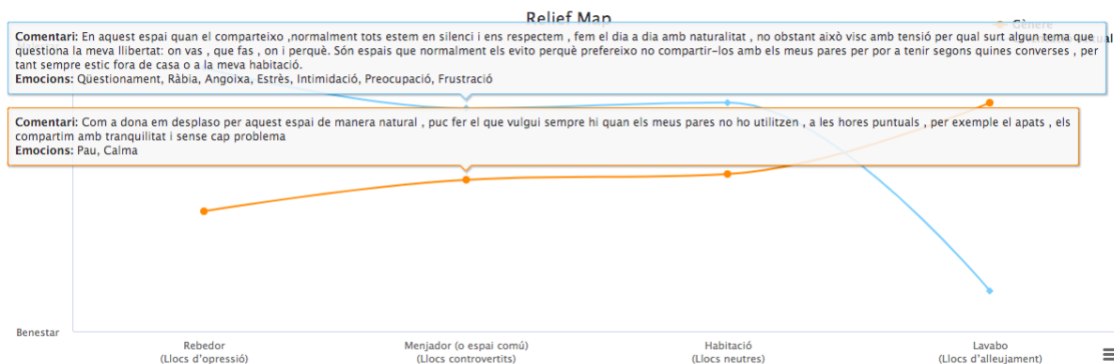
El rebedor és l'espai de transició entre l'espai privat, més ocult, i l'espai públic, més visible. És un espai que facilita el control adult cap a les noies joves i també fa evident els estereotips associats als gèneres binaris i el control sobre els cossos de les noies. L'espai també s'associa al fet de trencar amb l'heteronormativitat, en aquest espai de comiat amb determinades persones a les quals no poden expressar lliurement mostres d'afecte, algunes expliquen que han fet un procés d'empoderament que permet que ara se sentin més legitimades de mostrar afecte amb altres noies.

El menjador: espai comú dins la casa familiar

El menjador representa l'espai compartit amb la resta de membres de la família, el lloc en el qual es fan explícites les dinàmiques relacionals de poder que hi ha a la casa. La relació entre el fet de ser dona i experimentar determinades situacions derivades de la desigualtat, com ara, la cosificació o la responsabilització de les tasques de la llar, es fa evident en aquest espai compartit a les cases d'algunes de les participants. En relació amb l'orientació sexual no normativa les participants hi experimenten incomoditat derivada d'algunes conductes de LGB+fòbia. En alguns casos, s'evita aquest espai per no confrontar situacions incòmodes relacionades amb l'orientació sexual i el control (vegeu la Figura 5).

Figura 5

Relief Map Carol

La relació del menjador amb el gènere

Més de la meitat de les participants han indicat la *tranquil·litat* i la *calma* com a emocions relacionades amb el menjador i el gènere. Aquest representa un espai de trobada positiu per a algunes noies:

És un espai de molta comoditat, complicitat, s'hi està tranquil i és un lloc de trobada amb els de casa (amb la meua mare), de posada en comú, etcètera. Hi passem poc temps de vegades però serveix per al que comentava. (Mònica - RM)

Tot i això, el fet de ser dona implica malestar relacionat amb alguns aspectes vinculats a la discriminació per raó de gènere: “bé però més qüestionada pel fet que és un espai social a compartir amb el pare, la mare i el germà” (Mireia - RM). Una de les participants hi indica malestar relacionat amb la cosificació que socialment es fa de les dones:

El menjador i també el pati, són espais en els que a l'estiu o si fa molta calor acostumo a anar amb una samarreta o en bikini, ja que sense samarreta amb els pits a l'aire no em sento còmode, però és també una discriminació de gènere, doncs el meu pare ho pot fer

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

amb llibertat. A fora el pati ma mare molts cops m'ha vist amb calces i sostens prenent el sol i m'ha fet comentaris de "canvia't no"? "posa't bikini". (Paula - RM)

El menjador representa un espai d'aliances entre dones en algunes cases: “tenint en compte que de 5 que som a la família, 4 som dones, sempre ens hem sentit molt a gust i amb molta connexió” (Carla - RM). Una participant també relaciona això amb la responsabilització de les feines de casa:

A casa som quatre dones i penso que això també és un motiu pel qual en tots els espais comuns de casa (menjador, cuina...) m'he sentit molt còmode, tot i que és cert, que en el tema de les feines de casa en els espais comuns sempre han caigut més responsabilitats a la meva mare que al meu pare. (Bet - RM) (vegeu la Figura 12 a l'apartat d'Annexos).

La relació entre el gènere i les tasques de la llar és un factor que provoca alts nivells de malestar en algunes noies:

El menjador com un espai relacionat amb les tasques de la llar, em fa pensar en situacions repetides que s'han generat en alguna ocasió en relació amb la recollida de la taula després dels àpats. Pel fet de ser dona crec que he rebut més ordres de recollir la taula que les que ha rebut el meu germà per part dels meus pares, avis... (Anna - RM)

A l'hora de preparar els àpats i parer taula, em posa frenètica que el meu pare estigui estirat al sofà mirant la tele, el futbol o el que sigui mentre ma mare fa el dinar i deixa anar comentaris de "la taula està parada?" o bé "què falta?" i que tot estigui per fer i

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

només jo m'aixequi o deixi de fer el que estic fent per col·laborar amb la tasca del dinar o el sopar. Sento que els meus pares tenen uns rols molt marcats i em semblen injustos, però quan intento dir alguna cosa em surt un comentari amb ràbia i el meu pare s'acaba fent la víctima fent-ho a desgana o enfadant-se injustament. (Paula - RM)

Tot i que actualment els homes donen més suport a les dones en les tasques de casa en comparació a altres moments històrics anteriors, la realitat és que les dones segueixen sent les responsables d'aquestes (Pérez-Orozco, 2006). L'economia feminista treballa per revaloritzar les tasques més ocultes, a les quals es responsabilitza les dones: les tasques de cura, la neteja, la cuina, la compra, la criança, etc.

La relació del menjador amb l'orientació sexual

Les emocions que més freqüentment han relacionat les participants amb l'orientació sexual són la *indiferència*, la *intimidació*, la *preocupació*, la *frustració* i la *tranquil·litat*. De les tres persones que perceben el menjador com a espai d'opressió, experimenten malestar relacionat amb l'orientació sexual a causa de la indiferència de les familiars, ja que no s'ha parlat del tema. Una participant indica que se sent còmode precisament perquè no relaciona aquest espai amb l'orientació, ella indica sentir *llibertat*, *satisfacció*, *seguretat* i *tranquil·litat* en aquest espai: “Penso i sento que la meua orientació sexual no té gaire relació amb l'espai del menjador o espai comú, per tant puc dir que m'hi sento molt còmode, tranquil·la i lliure.” (Jana - RM) (vegeu la Figura 11 a l'apartat d'Annexos). Per a altres noies, és un tema que porta a preocupació: “és un tema indiferent, aquesta indiferència també em preocupa perquè crec que desconeixen el que suposa ser lesbiana i no sé com actuarien en casos de discriminació per

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

aquest motiu” (Mireia - RM) (vegeu la Figura 13 a l'apartat d'Annexos). Aquesta preocupació, derivada de la indiferència en relació amb la percepció de les lesbianes, es pot relacionar amb una manca de significats compartits amb la família tal com s'ha comentat anteriorment que mostra l'estudi de Valentine (1993) sobre les percepcions i les experiències de les lesbianes en espais quotidians.

Una de les noies indica molt més malestar en relació amb l'orientació sexual per no poder expressar afectivitat amb la parella o sentir-se jutjada si ho fa:

No és un espai on hi passi molta estona. Tot i així quan el comparteixo amb la meua parella (mentre hi ha algú a casa) visc amb certa tensió pel fet de que em pugui fer vergonya estar-li fent carícies o petons. I altre cop, alhora em genera ràbia i frustració per pensar que a algú li pugui "molestar" el que estigui fent. Si és perquè no hi ha ningú a casa o perquè sé que no vindrà ningú, no m'agrada estar en aquest espai quan estic amb la meua parella, perquè sento que no puc ser jo 100%. (Andrea - RM)

Una altra noia expressa que està en estat de vigilància controlant el seu comportament: “Sense deixar de sentir-m'hi còmoda, sí que hi ha una diferència perquè vigilo més els meus moviments, les meves paraules i potser també evito dir o fer coses que sí que faria en total confiança.” (Mònica - RM).

Aquest control denota la voluntat d'evitar la incomoditat que pugui crear el fet de mostrar indicis de tenir una orientació sexual dissident. La perpetuació de l'heteronormativitat és una estratègia utilitzada per joves lesbianes (Rodó-De-Zárate, 2017).

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

En relació amb l'orientació sexual, dues participants manifesten malestar i emocions de *preocupació, frustració, ràbia, discriminació, exclusió, i intimidació*, entre altres; associades a la reacció que crea el contingut de la televisió quan hi apareixen dones o contingut relacionat amb col·lectiu LGBTI+. Expliquen que això crea respostes discriminatòries per part de les seves familiars:

A vegades al sofà o dinant amb la tele de fons quan apareix alguna notícia relacionada amb el col·lectiu LGTBI ho visc amb certa tensió, per conductes i comentaris homòfobs interioritzats, en especial, per part del meu pare. Sempre m'ha fet sentir molt incòmode pensar que la falta de coneixement, empatia i d'acceptació per part seva podia transformar-se en comentaris poc afortunats, canvis de canal o, simplement, ser de les poques notícies a no comentar. (Paula - RM)

La visibilitat que es dona a la televisió sol no encaixar amb la meua experiència real i, per tant, es crea una visió esbiaixada del que pensen els meus pares sobre aquest tema. No parlem de les escenes que apareixen ni solem reflexionar sobre si el que acabem de veure a tal pel·lícula o sèrie és l'experiència pròpia o compartida dins del col·lectiu. Per exemple, he detectat maneres molt diferents d'interpretar aquesta temàtica en funció si el director de la pel·lícula/sèrie és un home o una dona. La seva representació de les escenes està marcada per pautes i conductes clarament diferenciades. (Anna - RM)

En aquests dos relats s'observa com la televisió representa una finestra a través de la qual allò públic entra a l'àmbit privat i genera malestar. Les reaccions de les familiars relacionades amb

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

la percepció que tenen del col·lectiu LGBTI+ pot generar situacions que quotidianament no succeeixen perquè el tema no es parla obertament.

Seguint amb l'orientació sexual, vuit de les participants indiquen que no se senten acompanyades; la família mostra indiferència; han d'evitar mostres d'afecte amb la parella al menjador; eviten l'espai per por d'haver de parlar sobre temes relacionats amb l'orientació sexual i estan en estat de vigilància per evitar comportar-se de determinada manera, entre altres. Les emocions que hi han relacionat aquestes participants amb més freqüència són la *intimidació*, la *indiferència*, la *preocupació*, la *frustració*, la *desprotecció*, l'*acceptació*, la *inclusió*, la *tranquil·litat* i la *ràbia*. En aquelles cases en les quals hi ha més acceptació sobre el tema, els nivells de benestar que indiquen les noies són més alts. Només una participant indica que se sent còmode en relació amb l'orientació, en aquest cas, conviu quatre dones i un home a casa i ella no és l'única jove amb orientació sexual no normativa, ella indica *tranquil·litat*: “Bé, sense sentir-me exclosa ni jutjada” (Carla - RM).

Les dinàmiques de poder basades en l'adultisme i l'heteronorma que es donen a l'espai públic són semblants a les que succeeixen en els espais privats (Rodó-de-Zárate i Baylina, 2014). Això s'observa en els relats d'algunes joves que exemplifiquen el control que reben per part de mares i pares sobre la seva llibertat a dins i fora de casa. Això porta a les joves a actuar amb precaució i a tenir sentiments, com ara, la por que les situa en un estat d'alerta, també a casa i això condiciona la seva autonomia i la construcció de la seva identitat (Rodó-de-Zárate i Baylina, 2014). Alguns relats mostren algunes d'aquestes dinàmiques de poder al menjador relacionades amb qui pot ocupar l'espai amb llibertat i qui ha d'abandonar-lo si vol expressar-se lliurement:

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

En aquest espai, quan el comparteixo, normalment tots estem en silenci i ens respectem, fem el dia a dia amb naturalitat, no obstant això, visc amb tensió per quan surt algun tema que qüestiona la meua llibertat: on vas, que fas, on i per què. Són espais que normalment els evito perquè prefereixo no compartir-los amb els meus pares per por a tenir segons quines converses, per tant, sempre estic fora de casa o a la meua habitació (Carol - RM) (vegeu la Figura 5).

Si em refereixo al fet de compartir aquest espai comú amb alguna persona amb la que i tinc una relació, sempre intento evitar els espais comuns pel fet de que m'agrada tenir intimitat i prefereixo estar a la meua habitació. Però si en algun moment estem al menjador o a la cuina, que són els dos espais més comuns de casa, ningú em jutjaria sempre que no estigués envaint l'espai d'alguna persona de casa i la pogués molestar. (Bet - RM)

El menjador representa un espai de trobada en el qual la responsabilització de les tasques de la llar a les dones es fa evident. Per altra banda, representa un espai en el qual hi ha aliances entre dones. També es fa manifesta la incomoditat que pot generar l'orientació sexual no normativa a través del fet de no poder compartir mostres d'afecte amb la parella còmodament davant la família o el rebuig i la indiferència que hi ha en relació amb aquest tema.

L'habitació: zona de llibertat

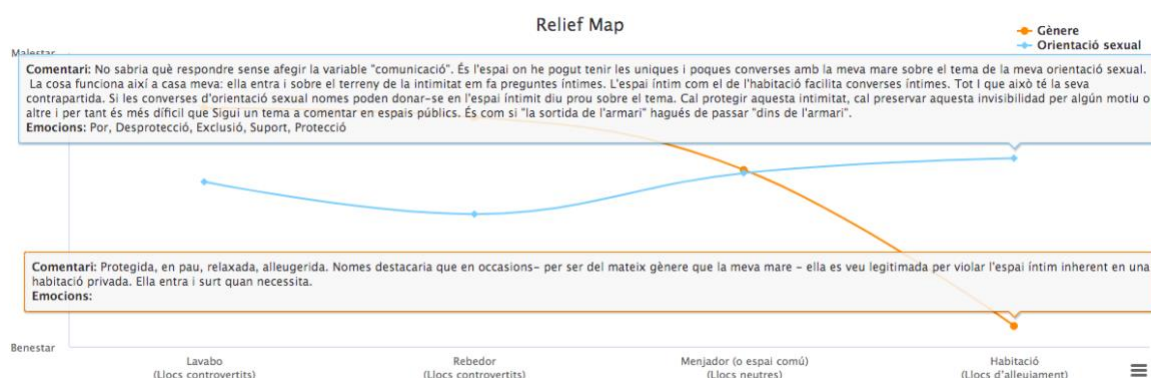
L'habitació representa un espai personal en el qual les noies, en general, indiquen que se senten còmodes i que poden fer aquelles coses que eviten fer en altres espais més públics de la casa

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

familiar. A l'habitació senten més llibertat que en altres espais i això promou que es facin visibles aquelles coses que s'oculten als espais més exposats a la mirada de les altres, per exemple, en el cas de l'Anna, aquest espai és l'únic en el qual ha parlat sobre la seva orientació sexual amb la mare (vegeu la Figura 6).

Figura 6

Relief Map Anna

La relació de l'habitació amb el gènere

Les emocions que més freqüentment han relacionat les participants amb l'habitació són la *tranquil·litat*, la *llibertat*, la *seguretat*, la *pau*, la *calma*, la *protecció*, l'*alleujament* i l'*alegria*. La intimitat i les emocions que s'hi experimenten estan condicionades per l'accés que hi tenen les altres persones i el grau de decisió que tenen les noies sobre qui i quan hi entra: "M'hi sento a gust i còmoda. No hi tinc cap problema i és un espai obert a la resta també (a la meua mare)." (Mònica - RM) (vegeu la Figura 14 a l'apartat d'Annexos), "en ocasions - per ser del mateix gènere que la meua mare - ella es veu legitimada per violar l'espai íntim inherent en una habitació privada. Ella entra i surt quan necessita." (Anna - RM) o "Generalment, em sento incòmode quan els meus pares/germà venen a l'habitació quan jo estic fent alguna cosa, ja sigui

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

veure una sèrie, fer feina, etc...” (Andrea - RM) (vegeu la Figura 15 a l'apartat d'Annexos). Les noies utilitzen estratègies per marcar la privacitat d'aquest espai, per exemple, tancant la porta per indicar quan volen que l'habitació no sigui accessible a altres persones. S'observen diferències en la intimitat compartida amb la mare i el pare:

Pel que fa al meu benestar, quan m'he de canviar tanco la porta per tenir més intimitat, però si hi ha la meua mare per casa, no sento tanta necessitat. En canvi, si hi ha el meu pare, em fa vergonya que em vegi despullada o la incomoditat d'estar-ho. (Paula - RM)

La intimitat i la privacitat que hi relacionen amb aquest espai també contribueix al fet que sigui un lloc al qual recorre per expressar-se emocionalment en la intimitat:

La meua habitació és un espai d'evasió de tots els meus problemes i preocupacions. Allà sento que puc fer el que vulgui i estar amb qui sigui. Els moments de frustració/*rallades* els visc allà dins sense que ningú em pugui venir a dir res. (Andrea - RM)

L'habitació ha sigut també un espai on poder descarregar ràbia, frustracions i malestar amorós i personal que no he compartit amb els meus pares i com una via d'escapament on poder trobar un equilibri mental i emocional. On poder-me deixar anar i desfogar-me. (Paula - RM)

Un dels temes que comenten diverses noies és la decoració i configuració de l'espai, en quin grau han tingut llibertat per decidir això i com aquest procés ha estat condicionat per les eleccions de la família enfocades a socialitzar-les com a nenes: “(*l'habitació*) està influenciada

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

pel jo del meu passat i pel meu pare i la meva mare envers la configuració i distribució d'aquesta. Podria dir que l'estètica de l'habitació està encarada al meu gènere femení això em fa sentir menys lliure.” (Jana - RM) (vegeu la Figura 16 a l'apartat d'Annexos). La capacitat de decidir com decoren la seva habitació influeix en el benestar o malestar que senten en aquest espai (Valentine, 1993): “En relació al meu gènere em sento còmode, és una habitació que me l'he fet a "mida" per a mi, tot està distribuït al meu gust per tal de sentir-me bé en ella.” (Carol - RM), “A l'habitació em sento còmode per poder tenir-la com vull i decorar-la com a mi m'agrada.” (Paula - RM). La possibilitat de modificar l'espai lliurement i poder mostrar la seva identitat es pot relacionar amb el benestar que hi experimenten.

Una de les participants comenta com es planteja, segons la roba que vesteix dins l'habitació, si serà llegida amb una expressió de gènere prou normativa: “A vegades quan trio un pijama amb pantalons d'esport, em qüestiono si és prou femení o si els meus pares ho veuen així també.” (Paula - RM). El fet de no encaixar amb els estereotips de gènere es relaciona amb la por, ja que hi ha una forta pressió social per no transgredir la norma (Butler, 2007). Una idea associada a les lesbianes és que aquestes tenen comportaments virils (Coll-Planas et al., 2009). En el relat d'aquesta noia es mostra com ella es qüestiona si la seva manera de mostrar-se a casa està reproduint l'estereotip de “lesbiana” amb el qual anteriorment ha expressat que no se sentia còmode identificar-se.

La relació de l'habitació amb l'orientació sexual

Les emocions que les participants han relacionat més freqüentment amb l'orientació sexual en aquest espai són la *llibertat*, la *seguretat* i la *calma*. En relació amb l'orientació sexual també

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

s'observa la mateixa dicotomia d'espai privat/públic que hi relacionen amb el gènere: la sensació pot ser de comoditat, confort, seguretat i llibertat per les noies quan tenen la certesa que no hi entrarà cap membre de la família. Aquestes emocions canvien quan les participants saben que, per exemple, la seva mare sent les converses o es pren la llibertat d'entrar:

Sento que envaeixen el meu espai, no tinc privacitat, els meus pares decideixen que ells tenen el dret d'entrar i sortir de la meva habitació, no truquen a la porta, per tant, mai hi puc estar sent el meu 100% de la meva essència. Hi estic normalment cohibida, ja que si he de fer alguna trucada, sé que la meva mare sempre està al corrent de amb qui estic parlant i què estic dient, quan sent que em truquen sé que minuts després apareixerà per la porta. (Carol - RM)

Algunes de les participants també relaten com aquesta intrusió existeix fins i tot quan no entren: “A vegades em qüestiono què pensaran els meus pares què estic fent a l'habitació amb la meva parella.” (Andrea - RM). Altres exemples d'aquesta invasió es troben en els relats següents:

Tot i ser un espai còmode per a mi es converteix en un lloc on he de vigilar més i tenir més cura, d'alguna manera, per exemple, tancant la porta si estic amb la meva parella, cosa que no faria si estigués sola. (Mònica - RM)

Tinc fotografies meves, amb amigues i amb la meva parella, tot i que sí que m'ha fet vergonya i m'ha incomodat posar alguna foto fent-nos un petó. Tot i ser un espai íntim i sentir-me amb llibertat de penjar-hi el que vulgui, pensar que els meus tiets, els meus pares o algú pogués entrar a l'habitació i veure aquestes fotos em produïa vergonya i

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

preocupació, suposo que per por a una no acceptació o incomoditat per part de les persones que ho poguessin veure. (Paula - RM)

Tal com hem comentat a l'apartat de gènere, la capacitat de decidir què es visibilitza a l'espai té afectacions en el benestar emocional. Una altra noia explica el següent:

Normalment, quan estic amb la meua parella a l'habitació em sento molt bé, ja que és un espai on podem compartir i ser 100% el que fem i el que som (exemple; petons o abraçades, que potser no faries al menjador o a altres llocs comuns). Per la mateixa raó, sento ràbia i frustració pel fet no poder fer el mateix quan estic en llocs comuns. (Andrea - RM)

En aquest relat, s'observa com la intimitat i llibertat que adquireix amb la seva parella quan tanquen la porta contrasta amb la incomoditat que sent quan s'han d'exposar a la mirada de les altres en un espai compartit.

En aquest espai torna a aparèixer el *passing* com a estratègia per evitar el rebuig (Rodó-De-Zárate, 2017; Valentine, 1993):

Quan era adolescent, sentia la necessitat de reafirmar alguns aspectes associats al meu "gènere" i a l'heteronormativitat associada a aquest gènere; pòsters típics de revista d'adolescents amb nois de *Física o química*, fotos de grups de música, etc. Ara no tinc aquesta necessitat, per a mi és un espai segur i íntim. (Paula - RM)

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

A través dels pòsters de nois, ella intenta no despertar sospites de l'atracció que comença a sentir cap a les noies quan és preadolescent. Més endavant ens explica que anys després seguia utilitzant estratègies per fer-se passar per heterosexual:

Al principi, com que quan venia la meua parella venia a casa com a una "amiga", sentia la necessitat de tenir la porta oberta, inflar un matalàs perquè es pogués quedar a dormir a casa, reprimir ganes de fer-nos un petó o de mostrar afecte... un cop vaig poder dir que estàvem juntes, aquestes situacions han anat evolucionant també i vam deixar d'inflar el matalàs, d'haver de tenir la porta oberta i fer veure que érem amigues i poder tenir moments més privats a l'habitació. (Paula - RM)

A vegades el fet que sigui un espai íntim i personal el converteix en un espai poc obert a les altres: “És un espai on jo mateixa hi estic molt bé, però que no comparteixo amb altres persones obertament i lliurament a nivell sexual.” (Marta - RM). A vegades, això ho atribueixen per la por a mostrar la seva intimitat a través d'ensenyar aquest espai:

És un espai molt personal i on puc trobar moltes parts del meu jo, per tant, sempre m'ha fet por ser jutjada a l'hora de convidar a algú, és veritat que no he cedit mai a convidar a algú sense que realment em vingués de gust, però sempre he tingut una mica la sensació que m'estava mostrant molt i em feia por sentir-me jutjada. (Bet - RM)

Una de les participants explica que en aquest espai és en l'únic on ha tingut converses amb la seva mare sobre la seva orientació sexual i ho relaciona amb el fet que sigui un espai d'intimitat i invisibilitat:

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

L'espai íntim com el de l'habitació facilita converses íntimes. Tot i que això té la seva contrapartida. Si les converses d'orientació sexual només poden donar-se en l'espai, íntim diu prou sobre el tema. Cal protegir aquesta intimitat, cal preservar aquesta invisibilitat per algun motiu o altre i per tant és més difícil que sigui un tema a comentar en espais públics. És com si la sortida de l'armari hagués de passar dins de l'armari.

(Anna - RM)

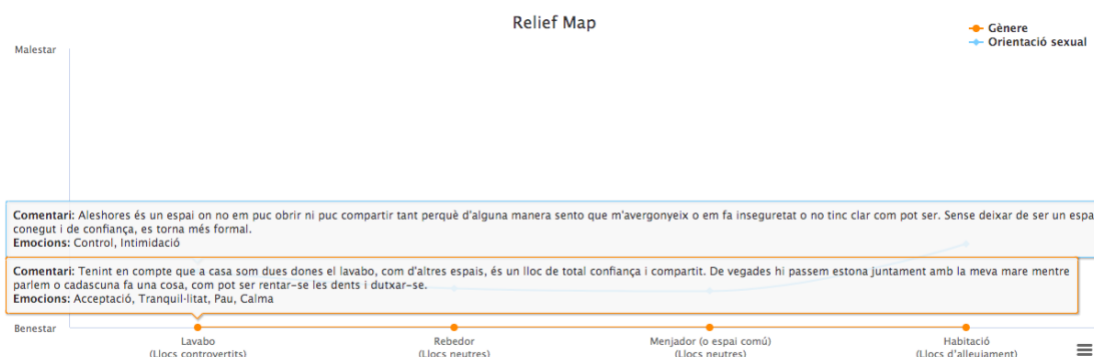
L'habitació representa un espai d'individualitat i comoditat per a la majoria de noies. La possibilitat de decidir qui hi entra i com està decorat i distribuït l'espai és important per al benestar de les joves. L'estètica de l'espai es relaciona amb la construcció del gènere que fan les mares i els pares quan les filles són petites i les mateixes joves quan creixen. La intimitat que permet aquest espai possibilita que es mostrin coses que es mantenen oculten en espais compartits amb altres membres de la família, com ara, la sexualitat o l'expressió d'emocions.

El lavabo: espai d'autocures compartit entre dones

El lavabo és un espai de tranquil·litat, llibertat i d'autocures. Algunes de les participants l'associen a la menstruació, a l'estètica i a l'expressió emocional. Un espai que difícilment relacionen amb l'orientació sexual perquè no el comparteixen amb parelles o que provoca incomoditat per la impossibilitat de compartir-lo lliurement amb noies amb les quals tenen una relació sexoafectiva. El lavabo és un espai còmodament compartit entre dones de la família, per exemple, a casa de la Mònica (vegeu la Figura 7).

Figura 7

Relief Map Mònica

La relació del lavabo amb el gènere

Les emocions que més freqüentment es relacionen amb el lavabo són la *seguretat*, la *tranquil·litat*, la *llibertat* i la *calma*. Per les participants, el lavabo representa un espai d'intimitat que es comparteix amb comoditat entre dones:

A casa som quatre dones i crec que per aquest fet també m'ha ajudat que les meves necessitats com a dona al lavabo de casa siguin molt naturals i sense cap necessitat d'amagar-me. (Bet - RM)

Tenint en compte que a casa som dues dones el lavabo, com d'altres espais, és un lloc de total confiança i compartit. De vegades, hi passem estona juntament amb la meua mare mentre parlem o cadascuna fa una cosa, com pot ser rentar-se les dents i dutxar-se. (Mònica - RM)

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Si estic fent servir el lavabo i ma mare entra o es vol dutxar, crec que ens sentim prou segures com per compartir aquest espai i no ens fa vergonya, a no ser que ho demanem explícitament. (Paula - RM)

Les participants, en relació amb els pares, indiquen més incomoditat relacionada amb el cos:

A vegades em sento una mica cohibida pel meu pare, ja que, per exemple, quan m'he de dutxar m'agrada sortir i entrar tranquil·la *amb boles* i no puc, he de fer tot un procés d'agafar tota la roba i tot el que necessiti per sortir a punt i llesta (Carol - RM) (vegeu la Figura 19 a l'apartat d'Annexos).

“Amb el meu pare no passa el mateix, si jo estic fent pipí amb la porta oberta, sento la necessitat de tancar-la o no entraré ni entrarà si algun dels dos s'està dutxant.” (Paula - RM).

Una de les noies indica que sent humiliació i ràbia per la poca cura de la neteja que tenen els homes:

(*em sento*) poc respectada si no es mantenen les necessitats de neteja. Especialment em sento molesta després de trobar-me amb la deixadesa amb la que habiten generalment aquest espai els homes. Només pel fet d'haver de pixar asseguda comporta desavantatges si l'ús d'aquest espai no és respectuós amb la neteja, perquè els homes poden pixar dempeus i no embrutar-se. (Anna - RM) (vegeu la Figura 18 a l'apartat d'Annexos).

D'altres relacionen l'espai amb la menstruació i l'ús de lavabos diferenciats per gènere:

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Dins de casa tenim dos lavabos, i jo utilitzo els dos menys quan tinc la regla, que n'utilitzo un per comoditat i justament el meu pare sempre utilitza l'altre, per tant, penso que inconscientment a casa també li hem posat l'etiqueta de gènere als dos lavabos.
(Bet - RM)

Aquesta a tendència a ocultar la menstruació utilitzant només el lavabo, que s'assigna implícitament a les dones quan s'està menstruant, té relació amb l'estigma que s'associa a la menstruació. Aquesta estigmatització es transmet a través dels agents socialitzadors de la cultura popular i té conseqüències negatives importants en la salut, la sexualitat i el benestar de les persones que menstruen (Johnston-Robledo i Chrisler, 2011). També senten que és un espai per expressar-se emocionalment:

Sobretot quan em ve la regla, sento una mena de frustració pel dolor que em pugui generar. També hi ha ocasions que quan estic trista per alguna cosa i em poso a plorar, em tanco al lavabo perquè ningú em pugui molestar. (Andrea - RM)

El lavabo també s'associa a l'estètica i, conseqüentment, als estereotips de gènere: "Bé, tot i que de vegades pensaments negatius per la pressió estètica i el fet que hi hagi miralls on veure'm" (Mireia - RM). I al qüestionament d'encaixar amb l'expressió de gènere que socialment s'atribueix a les dones:

La meva expressió està fora de les normes del gènere femení de la societat, però jo m'hi sento molt còmode i el fet de sentir comentaris negatius fora d'aquest espai, a qualsevol lloc compartit amb altra gent, no afecta el meu sentiment de felicitat i satisfacció amb mi mateixa en aquest espai. (Jana - RM)

Les meves germanes sempre s'han maquillat des de petites i jo mai he volgut fer-ho i és veritat que no m'han fet sentir mai jutjada o obligada a fer-ho pel fet de ser dona. En canvi, fora de casa amb familiars més llunyans o amistats que no són molt properes, m'he sentit jutjada per la meua manera de vestir o pel fet de no maquillar-me. (Bet - RM)

“(sento) una mica de pressió, ja que al ser dona, la societat t'exigeix que surtis més arreglada, maquillada i pentinada del lavabo, i això crea una mica de pressió” (Carla - RM) (vegeu la Figura 17 a l'apartat d'Annexos).

La relació del lavabo amb l'orientació sexual

Les emocions que més freqüentment hi relacionen les participants són la *seguretat*, la *tranquil·litat*, la *pau* i la *llibertat*. En la majoria de casos, no relacionen aquest espai amb l'orientació sexual: “Indiferència, és un espai on no ho expresso.” (Marta - RM), “Sento que aquest espai és un espai molt meu, en el que penso més en el meu físic i no tant en la meua orientació sexual o maneres de relacionar-me amb altres persones. M'hi sento molt còmode i contenta.” (Jana - RM). Sembla que és un espai difícil de relacionar amb l'orientació sexual perquè en molts casos no poden compartir-lo amb la seva parella:

Aleshores és un espai on no em puc obrir ni puc compartir tant perquè d'alguna manera sento que m'avergonyeix o em fa inseguretat o no tinc clar com pot ser. Sense deixar de ser un espai conegut i de confiança, es torna més formal. (Mònica - RM)

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Per altra banda, hipotetitzant com seria si poguessin portar a casa la parella, expliquen que seria un dels espais que permetria expressar-se:

No he tingut experiències. Però si les tingués potser podria apropar-se a ser un "espai-oportunitat". Tot recau en que allò íntim reclama privacitat. I, per tant, com a dona lesbiana, en el meu cas, el lavabo podria representar un espai on amagar-se i poder expressar alguna mostra d'afecte més o menys ràpida. (Anna - RM)

En relació amb l'orientació sexual, també apareixen percepcions sobre l'expressió de gènere i els estereotips associats a lesbianes i bisexuals:

En algunes ocasions, m'he arribat a qüestionar si no em maquillo o no em pentino més més *mona*, pels estereotips que hi pugui haver establerts a la societat que una dona *bi* o *lesbi* no vagi tan arreglada! Tot i això, al final arribo a la conclusió que la meua orientació no influirà el meu aspecte, si a mi m'agrada pintar-me els llavis, ho faré. (Andrea - RM).

Tal com mostra l'estudi de Cappellato i Mangarella (2014), les famílies poden contribuir a perpetuar els mecanismes de la construcció de l'heteronormativitat als espais que porten a les persones amb orientacions sexuals no normatives a utilitzar estratègies de "normalització", adoptant a casa estratègies d'adaptació als models dominants. En aquest apartat també apareix la responsabilització de la incomoditat que senten algunes noies:

Em sento que puc anar amb la meua parella al lavabo a rentar-nos les dents, xerrar mentre alguna de les dues ha d'utilitzar el lavabo, però a l'hora de dutxar-nos juntes, sento qüestionament i rebuig interioritzat, llavors no em sento igual de còmode i segura

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

que a casa seva i necessito afanyar-me més, sortir abans que ella o tonteries així que a casa seva no passen. No és que m'hagin fet cap comentari, és més mental meu o preocupacions que sento jo. (Paula - RM)

El lavabo es mostra com a espai associat a la intimitat i les cures personals i, alhora, a l'ocultació de la menstruació o el plor. També és un espai relacionat amb la pressió estètica que socialment s'exerceix cap a les dones i la responsabilització i el respecte per a la neteja. En relació amb l'orientació sexual, algunes noies no poden compartir aquest espai lliurement amb les seves parelles sexoafectives i això provoca incomoditat. També s'associa l'aspecte físic i els estereotips associats a les lesbianes.

7. Conclusions

L'objectiu principal d'aquest treball, conèixer les experiències d'un grup de dones joves amb orientacions sexuals no normatives a la casa familiar, s'ha pogut assolir a través dels relats d'un grup de deu de noies que viuen a Manresa. Tot i que els resultats no es poden generalitzar al global de dones joves amb orientacions sexuals no normatives de Manresa, aquest treball ha permès conèixer quines experiències, discriminacions i violències viuen i quines estratègies desenvolupen un grup de noies amb característiques semblants. L'estudi ha permès conèixer les realitats de les joves a l'espai privat familiar; la repercussió emocional que han tingut derivada de l'acceptació, el rebuig o l'ocultació de l'orientació sexual a les membres de la família propera i les estratègies que porten a terme per evitar el rebuig per raó d'orientació sexual als quatre espais estudiats de la casa familiar.

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

En relació amb el gènere, les participants ens donen informació sobre la presència de les desigualtats de gènere a l'àmbit privat familiar. La manera com construïm culturalment el gènere limita la diversitat d'expressions i la fluïdesa entre allò que culturalment anomenem “femení” o “masculí”. Els relats de les noies ens aporten informació sobre com la societat llegeix i atribueix significats diferents als cossos: la incomoditat de destapar el seu cos lliurement per la cosificació que reben per part de la mirada masculina o les censures que reben quan el mostren en són exemples. A la casa familiar es donen dinàmiques de poder basades en el masclisme i l'adultisme: les noies reben control per part de les mares i els pares; se les responsabilitza de les tasques de la llar pel fet de ser dones i reben pressió per complir els estereotips de gènere, especialment, pressió per mostrar una estètica “femenina”. Les participants relaten no només censures externes, sinó que també adopten estratègies de normalització per evitar conflictivitat. Altres aspectes que es desprenen de les experiències relacionades per les noies són la pressió per la maternitat o la necessitat de mantenir la menstruació, el plor i la seva sexualitat com a quelcom ocult, que s'ha de limitar als espais més íntims. Les aliances entre dones a l'espai privat familiar són presents en diverses experiències relacionades per les joves.

En relació amb l'orientació sexual, l'heteronormativitat té el domini dels espais de la casa familiar, especialment aquells en els quals les joves s'exposen a la mirada d'altres. Les relacions sexoafectives entre dones són un tema tabú en la majoria de cases familiars i això afecta el benestar de les joves que han de restringir la seva llibertat a l'hora de portar a casa noies amb les quals tenen un vincle sexoafectiu, especialment en els casos en els quals tenen una relació esporàdica o no monògama. En la majoria de cases la sexualitat entre dones és un

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

tema que ni tan sols s'ha esmentat. Les opressions que reben per part de les familiars, en forma de rebuig o d'indiferència cap al col·lectiu LGBTI+, contribueixen a mantenir la desigualtat afectiva de les persones amb orientacions sexuals no heterosexuals. Algunes expressen que adapten l'aspecte físic per no semblar “masculines” i, d'aquesta manera, evitar encaixar amb l'estereotip de lesbiana. Dels relats es desprèn que una estratègia utilitzada és l'autovigilància que exerceixen algunes noies sobre si mateixes posant atenció en quina estètica, quins comportaments, moviments i mostres d'afecte són adequades de mostrar.

La LGBTI+fòbia és present a les cases familiars de maneres més o menys explícites. La resposta de l'entorn familiar a la sortida de l'armari té una repercussió emocional important que es tradueix en malestar quan aquesta és d'indiferència o rebuig. Les expectatives de les mares i els pares sobre les seves filles és un tema a destacar. Les famílies esperen de les seves filles que reproduïen les normes de gènere: la maternitat, la “parella estable”, l'expressió de gènere atribuïda a les dones, l'heterosexualitat, etc. Altres estratègies utilitzades per les noies són el *passing* o el fet de limitar la seva transgressió de les normes de gènere als espais més privats. Al llarg del temps, algunes joves fan un procés d'empoderament mostrant-se orgulloses de les seves transgressions i fent visibles aspectes de la seva identitat i orientació que abans mantenien ocults.

El poder adult combinat amb la relació de dependència emocional i econòmica que experimenten les filles amb les seves mares i pares es fa present a l'espai familiar a través del control parental i la restricció de la llibertat per part de les mateixes joves. A les cases familiars hi existeixen un seguit de normes explícites i implícites que fan que les joves limitin les seves

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

conductes: la forma com van vestides, la limitació de les mostres d'afecte a altres noies o el fet d'evitar parlar obertament de determinats temes en són alguns exemples. El factor *edat* combinat amb el gènere i l'orientació sexual no normativa porten a les joves a situacions de desigualtat específiques de la combinació d'aquests tres eixos.

La relació dels espais de la casa familiar amb la dimensió psicològica segons el gènere i l'orientació sexual, per separat, ha possibilitat que les participants hagin reflexionat i manifestat malestars específics de cada eix identitari. El fet d'estudiar uns espais concrets de la casa compartida amb la família ha permès visibilitzar experiències i temes tabú que habitualment queden ocults quan s'estudia l'espai públic o el privat de forma àmplia. Aquest treball mostra també la dificultat i les limitacions a l'hora de posar una frontera entre el que és socialment considerat públic i privat. En general, l'espai privat no se sol interpretar com un espai polític i d'interès en l'àmbit de la investigació, això impossibilita mostrar les desigualtats i violències que poden tenir lloc a l'espai privat i intervenir-hi comunitàriament.

Una de les majors limitacions d'aquest treball és el fet que la mostra sigui reduïda i homogènia. Una mostra més gran amb diversitat de racialització, classe social, capacitats, edat o religió hauria aportat una visió més àmplia de les experiències de les joves amb orientacions sexuals no normatives. La diversitat de situacions de convivència de les participants també és un factor que impedeix determinar si el tipus de convivència o estructura familiar influeix en les vivències de les noies. Per altra banda, limitar l'estudi a participants amb un sol tipus de model familiar i de convivència també condicionaria els resultats del treball i mostraria una visió esbiaixada de la realitat existent. Les categories utilitzades al llarg del treball han resultat ser

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

més diluïdes del que s'esperava, les etiquetes: jove/adult, dona/home, heterosexual/homosexual, públic/privat són limitadores en alguns aspectes, per altra banda, també ens ofereixen la possibilitat de centrar el focus en els aspectes comuns que comparteixen les persones que anomenem quan les utilitzem: l'expressió de gènere apareix quan les participants han de relacionar la dimensió geogràfica amb el gènere i també amb l'orientació sexual. Algunes de les participants s'identifiquen amb les etiquetes de “lesbiana” o “bisexual”, en canvi, d'altres no se senten còmodes, per aquest motiu, s'ha generalitzat utilitzant “orientacions sexuals no normatives”. La dilució entre l'espai públic i privat també és present al rebedor, el menjador, l'habitació i el lavabo de les cases familiars.

Les dades existents sobre el col·lectiu LGBTI+ a Manresa són escasses, per aquest motiu, propers estudis que tinguin en compte una mostra amb diversitat en relació amb els eixos identitaris (classe, racialització, capacitats, etc.) i amb representants de diferents orientacions sexuals i identitats de gènere dissidents ens poden aportar més dades sobre l'estat del col·lectiu a Manresa per tal de tenir una visió més àmplia de les seves necessitats. Cal seguir ampliant la recerca en aquest àmbit per poder donar visibilitat a les problemàtiques familiar a les quals s'han d'afrontar persones del col·lectiu LGBTI+, especialment, aquells grups dels quals en tenim menys dades, com ara, les persones intersexuals o asexuals. En els últims anys s'han produït canvis a la ciutat que s'ha fet tangibles a través de la constitució d'una assemblea LGBTI+ i un SAI que promou espais de trobada per a joves, tot i això, la situació del col·lectiu LGBTI+ a les ciutats mitjanes segueix sent d'invisibilitat, manca d'informació de les necessitats del col·lectiu i falta de recursos i espais de trobada. Aquest treball contribueix a donar visibilitat a les situacions de discriminació i desigualtat que viuen les dones i el col·lectiu

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

LGBTI+ en l'etapa de la joventut a l'espai privat que, com he vist, tenen influència en com les persones es desenvolupen a l'àmbit públic.

Per concloure, l'heterosexualitat és la sexualitat dominant a l'espai privat familiar de les participants de l'estudi. Els processos de relacions de poder operen en els espais quotidians a través de dinàmiques basades en l'adultisme, el masclisme i l'heterocentrisme. A la casa compartida amb la família hi ha una manca de reconeixement de la diversitat afectiva, sexual i de gènere que exclou a les noies joves amb orientacions sexuals no normatives que fan que es reproduïen conductes que s'adeqüen als estereotips de gènere i l'heterosexualitat per evitar rebre penalitzacions. La dominació de l'heterosexualitat provoca que les noies modifiquen les seves conductes, especialment en aquells espais de la casa més compartits, limitant la seva llibertat. Conseqüentment, les orientacions sexuals diverses són menys visibles i es perpetuen les estratègies de normalització a l'espai privat.

La mirada de l'anàlisi intracategòric i la relació entre l'àmbit geogràfic i psicològic estudiada en aquest treball han permès visibilitzar situacions de discriminació que habitualment passen desapercebudes i no s'aborden en l'àmbit de la investigació. La concreció dels espais de la casa i la vinculació d'aquests amb les emocions i el malestar o benestar experimentat aporten una mirada poc explorada en recerca. Aquest treball contribueix a posar una mirada política a l'espai privat que permet obrir a debat públic les desigualtats que s'experimenten derivades de l'adultisme, el masclisme i l'heteronormativitat.

8. Agraïments

Vull agrair molt sincerament la participació a totes les persones que han compartit amb mi les seves experiències per contribuir a posar llum a un tema que encara a dia d'avui és poc visible.

També vull donar les gràcies a la Maria Rodó de Zárate que m'ha acompanyat al llarg de l'elaboració del treball, donant-me l'espai necessari per desenvolupar el treball tenint en compte el meu criteri i a l'hora, orientant-me i guiant-me en tot moment.

Moltes gràcies també a les companyes que m'han acompanyat en aquest procés amb el seu suport i les seves cures tot i la situació de confinament.

Per últim, m'agradaria acabar aquest treball donant la veu a les persones que m'han permès conèixer les seves vivències a través del comentari que em va fer una de les participants en acabar l'entrevista:

“Tenint en compte que sóc dona i lesbiana (dos factors molt oprimits i discriminats al llarg de la història en societat) puc afirmar que em sento molt orgullosa de tenir la seguretat que tinc i no patir de complexos ni pors pel que pugui dir o pensar la gent. Sentint la ràbia al pensar que no tothom pot sentir-se tan lliure com jo.”

9. Referències bibliogràfiques¹²

- Ajuntament de Barcelona. (n.d.). Glossari de termes LGTBI. Recuperat el 10 de maig de 2020 de <https://ajuntament.barcelona.cat/dones/ca/terme-glossari/sortir-de-larmari>
- Ajuntament de Manresa. (n.d.). Atenció individualitzada SIAD. Recuperat el 9 de maig del 2020 de <https://www.manresa.cat/web/menu/3533-atencio-individualitzada-siad>
- Ajuntament de Manresa. (2018). Pla local de Joventut de Manresa 2018-2021. Regidoria de Cultura i Joventut. https://www.manresa.cat/docs/docsArticle/8081/pla_local_de_joventut_2018-2021.pdf?a=0.02485017043254767
- Assemblea LGBTI+ Bages. (17 de maig del 2018). Manifest Assemblea LGBTI+ Bades - 17 de maig, Dia Contra la LGTBIfòbia. Recuperat el 12 de maig de 2020 de <https://www.facebook.com/photo/?fbid=197519081061703&set=a.197519141061697>
- Associació Filigrana (2018 – 2019). Inici. Qui som? Recuperat el 30 d'abril de 2020 de <http://filigranacc.cat/qui-som/>
- Aufseeser, D., Jekielek, S. i Brown, B. (2006). The family environment and adolescent well-being: Exposure to positive and negative family influences. *Child Trends and the National Adolescent Health Information Center*, 1–12. <http://nahic.ucsf.edu/wp-content/uploads/2011/02/2006-FamEnvironBrief.pdf>
- Bell, D. i Valentine, G. (1995). Queer country: Rural Lesbian and Gay Lives. *Journal of Rural Studies*, 11(2), 113-122. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(95\)00013-D](https://doi.org/10.1016/0743-0167(95)00013-D)

¹²El sistema de referències utilitzat és l'American Psychological Association.

- Bouris, A., Guilamo-Ramos, V., Pickard, A., Shiu, C., Loosier, P. S., Dittus, P., Gloppen, K. i Waldmiller, J. M. (2010). A Systematic Review of Parental Influences on the Health and Well-Being of Lesbian, Gay, and Bisexual Youth: Time for a New Public Health Research and Practice Agenda. *The Journal of Primary Prevention*, 31(5-6), 273–309. <https://doi.org/10.1007/s10935-010-0229-1>
- Burr, V. (1996). Capítol 3: Què és un discurs? En V. Burr, *Introducción al construccionismo social*, (p. 53-6). Barcelona: Proa.
- Butler, J. (2007). Sujetos de sexo/género/deseo. En J. Butler, *El género en disputa: El feminismo y la subversión de la identidad* (p. 45-99). Barcelona: Paidós.
- Cappellato, V. i Mangarella, T. (2014). Sexual Citizenship in Private and Public Space: Parents of Gay Men and Lesbians Discuss Their Experiences of Pride Parades. *Journal of GLBT Family Studies*, 10(1-2), 211-230. <https://doi.org/10.1080/1550428X.2014.857233>
- Coll-Planas, G., Bustamante, G. i Missé, M. (2009). Transitant per les fronteres del gènere. Estratègies, trajectòries i aportacions de joves trans, lesbianes i gais. Col·lecció Estudis, 25. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Secretaria de Joventut. https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/JOVENTUT_documents/arxiu/publicacions/col_estudis/ESTUDIS25.pdf
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. <https://www.racialequitytools.org/resourcefiles/mapping-margins.pdf>
- D'Augelli, A. R. (2003). Lesbian and Bisexual Female Youths Aged 14 to 21: Developmental Challenges and Victimization Experiences. *Journal of Lesbian Studies*, 7(4), 9–29. https://doi.org/10.1300/j155v07n04_02

- D'Augelli, A. R. (2005). Stress and Adaptation Among Families of Lesbian, Gay, and Bisexual Youth. *Journal of GLBT Family Studies*, 1(2), 115-135. https://doi.org/10.1300/J461v01n02_07
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H. i Starks, M. T. (2005). Parents' Awareness of Lesbian, Gay, and Bisexual Youths' Sexual Orientation. *Journal of Marriage and Family* 67(2): 474–482. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00129.x>
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H. i Starks, M. T. (2006). Childhood Gender Atypicality, Victimization, and PTSD Among Lesbian, Gay, and Bisexual Youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(11), 1462–1482. <https://doi.org/10.1177/0886260506293482>
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H. i Starks, M. T. (2008). Families of Gay, Lesbian, and Bisexual Youth. *Journal of GLBT Family Studies* 4(1), 95-115. <https://doi.org/10.1080/15504280802084506>
- Diputació de Barcelona (2018). Pla Comarcal per garantir els drets de les persones lesbianes, gais, trans, bisexuals i intersexuals (LGTBI) 2018 – 2021. Consell Comarcal del Bages. Ajuntament de Manresa. <https://www.ccbages.cat/wp-content/uploads/2019/05/Pla-comarcal-LGTBI-2018-2021.pdf>
- ^aFormby, E. (2011). Lesbian and bisexual women's human rights, sexual rights and sexual citizenship: negotiating sexual health in England. *Culture, health and sexuality*, 13(10), 1165-1179. <https://doi.org/10.1080/13691058.2011.610902>
- ^bFormby, E. (2011). Sex and relationships education, sexual health, and lesbian, gay and bisexual sexual cultures: Views from young people. *Sex Education: sexuality, society and learning*, 11(3), 255-266. <https://doi.org/10.1080/14681811.2011.590078>

- Formby, E. (2014). The emotional health and wellbeing of young people who identify as lesbian, gay, bisexual or trans. En A. Tod i J. Hirst (eds.) *Health and inequality: applying public health research to policy and practice*. Abingdon, Routledge, 62-71. http://shura.shu.ac.uk/8956/1/Formby_Emotional_book_ch_2014.pdf
- Fuentes, M. J., Motrico, E. i Bersabé, R. M. (2003). Estrategias de socialización de 10s padres y conflictos entre padres e hijos en la adolescència. *Anuario de Psicología*, 34(3), 385-400. <https://revistes.ub.edu/index.php/Anuario-psicologia/article/view/8739/10920>
- Grusec, J. E. (2011). Socialization Processes in the Family: Social and Emotional Development. *Annual Review of Psychology*, 62(1), 243-269. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131650>
- Guzmán Huayamave, K., Bastidas Benavides, B. i Mendoza Sangacha, M. (2019). Estudio del rol de los padres de familia en la vida emocional de los hijos. *Apuntes Universitarios*, 9(2), 61-72. <https://doi.org/10.17162/au.v9i2.360>
- Haraway, D. J. (1995). Capítulo 7: Conocimientos situados: la cuestión científica en el feminismo y lo privilegio de la perspectiva parcial. En D. J. Haraway, *Ciencia, cyborgs y mujeres. La invención de la naturaleza* (p. 313-346). Madrid: Cátedra.
- Harding, S. (1987). Introduction, Is there a Feminist Method?. En Sandra Harding (ed.), *Feminism and Methodology: Social Science Issues* (p. 1-14). Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.
- Institut d'Estadística de Catalunya (2019). El municipi en xifres: Bages: Manresa: Població 2019. <https://www.idescat.cat/emex/?id=081136>
- Institut d'Estadística de Catalunya (2019). El municipi en xifres: Bages: Treball. <https://www.idescat.cat/emex/?id=07#h1ffc0000000000>

- Johnston-Robledo, I. i Chrisler, J. C. (2011). The Menstrual Mark: Menstruation as Social Stigma. *Sex Roles*, 68, 9–18. <https://doi.org/10.1007/s11199-011-0052-z>
- Laible, D. J., Carlo, G. i Raffaelli, M. (2000). The Differential Relations of Parent and Peer Attachment to Adolescent Adjustment. *Journal of Youth and Adolescence* 29, 45–59. <https://doi.org/10.1023/A:1005169004882>
- Més divers, més Bages +LGTBI (2018). Inici. Recuperat el 30 d'abril de 2020 de <http://mesdiversmesbages.cat/>
- McCall, L. (2005). The Complexity of Intersectionality. *Journal of Women in Culture and Society* 2005. 30 (3), 1771-1800. <https://doi.org/10.1086/426800>
- Observatori contra l'Homofòbia (2018): Informe de l'Observatori contra l'Homofòbia sobre: l'Estat de l'LGTBI-fòbia a Catalunya 2018. https://och.cat/wp-content/uploads/2019/08/Presentacio%CC%81n_informe_OCH_18.pdf figu
- Observatorio para el Análisis y Visibilidad de la Exclusión Social. (2019). Estudio sociológico de las personas LGTB sin hogar en la Comunidad de Madrid. <https://faciam.org/wp-content/uploads/2019/04/Informe-LGTBI-sin-hogar-18-junio.pdf>
- Oliva, A. (2006). Relaciones familiares y desarrollo adolescente. *Anuario de Psicología*, 37 (3), p. 209-233. <https://revistes.ub.edu/index.php/Anuario-psicologia/article/view/8457/10438>
- Pateman, C. (1983). Feminist Critiques of the Public/Private Dichotomy. En S.I. Benn i G.F. Gaus (eds.) *Public and Private in Social Life*. p. 281–303. New York: St. Martin's Press
- Pérez-Orozco, A. (2006). Amenaza tormenta: La crisis de los cuidados y la reorganización del sistema económico. *Revista de economía crítica* 5. (7-37).

http://revistaeconomiacritica.org/sites/default/files/revistas/n5/1_amenaza_tormenta.pdf

Plummer, K. (2003). 5. Private Decisions and Public Dialogue. En K. Plummer, *Intimate Citizenship*. (p. 67-83). Seattle: University of Washington Press.

Rodó-de-Zárate, M. (2013). Developing geographies of intersectionality with Relief Maps: reflections from youth research in Manresa, Catalonia. *Gender, Place & Culture*, 21(8), 925-944. <https://doi.org/10.1080/0966369X.2013.817974>

Rodó-de-Zárate, M. (2014). *Geografies de la interseccionalitat: l'accés de la joventut a l'espai públic de Manresa* (Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Caralunya). https://ddd.uab.cat/pub/tesis/2014/hdl_10803_145404/mrdz1de1.pdf

Rodó-De-Zárate, M. (2017). Affective inequality and heteronormative discomforts. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie [Journal for Economic and Social Geography]*, 108(3), 302–317. <https://doi.org/10.1111/tesg.12234>

Rodó-de-Zárate, M. i Baylina M. (2014). Heteronormatividad y poder adulto: Visibilizando restricciones de acceso a la ciudad desde una perspectiva interseccional. En M.D. Garcia Ramon, A. Ortiz i M. Prats (eds.), *Espacios públicos, género y diversidad: Geografías para unas ciudades inclusivas*. (p.209-230). Barcelona: Icaria – Ακαδημια Género y Sociedad.

Smetana, J. G., i Rote, W. M. (2019). Adolescent–Parent Relationships: Progress, Processes, and Prospects. *Annual Review of Developmental Psychology*, 1(1), 41–68. <https://doi.org/10.1146/annurev-devpsych-121318-084903>

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Valentine, G. (1993). (Hetero) Sexing Space: Lesbian perceptions and experiences of everyday space. *Environment and Planning D: Society and Space* 11(4), 395-413.
<https://doi.org/10.1068/d110395>

Valentine, G., Skelton, T. i Butler, R. (2003) Coming out and outcomes: Negotiating lesbian and gay identities with, and in, the family. *Environment and planning D: Society and space*, 21(4), 479-499. <https://doi.org/10.1068/d277t>

10. Annexos

Figura 8

Relief Map Mireia

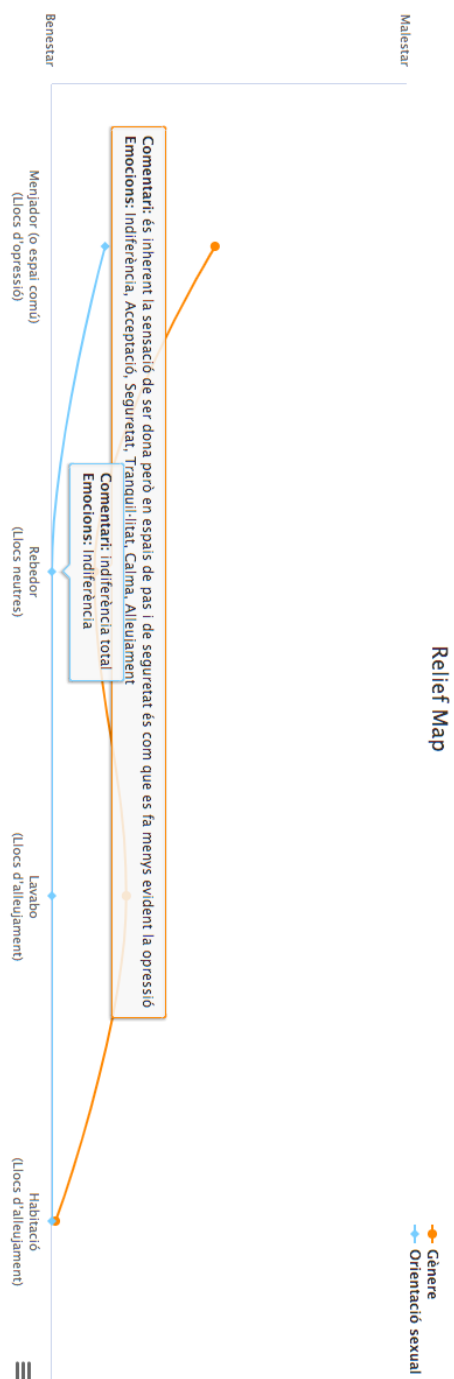
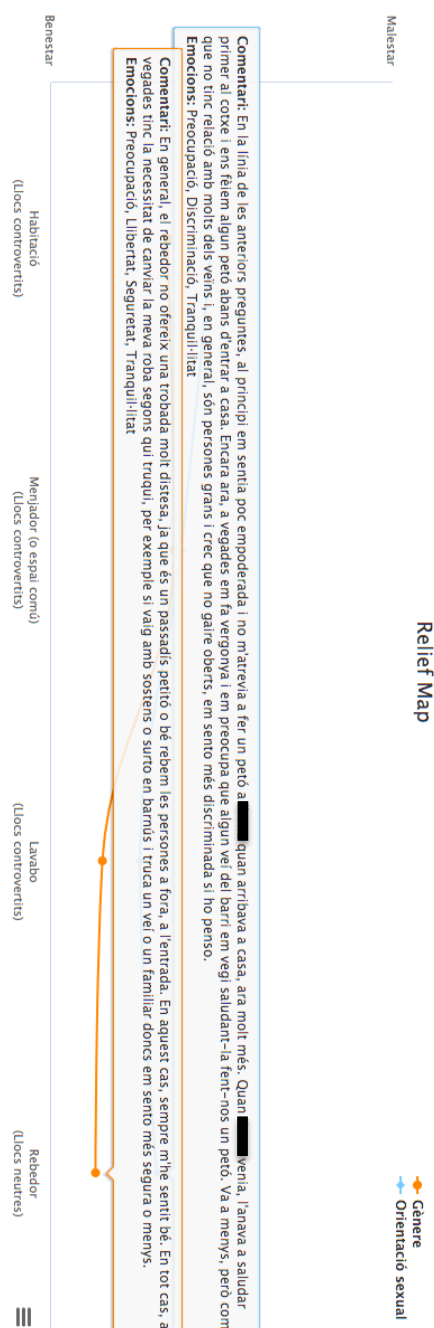

Figura 9

Relief Map Paula

Experiències de joves lesbianes, bisexuals i altres orientacions sexuals no normatives a l'espai privat

Figura 10

Relief Map Marta

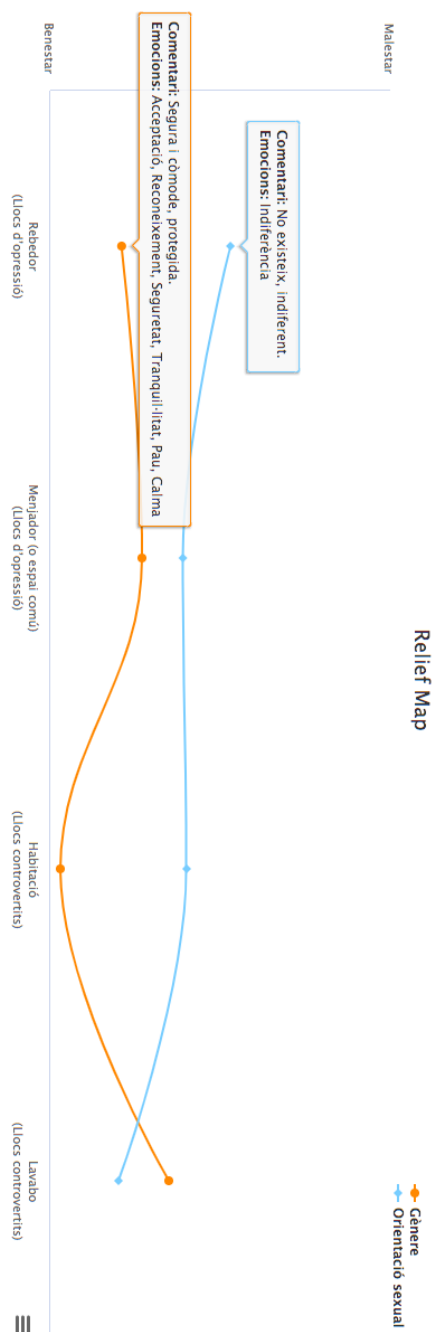

Figura 11

Relief Map Jana

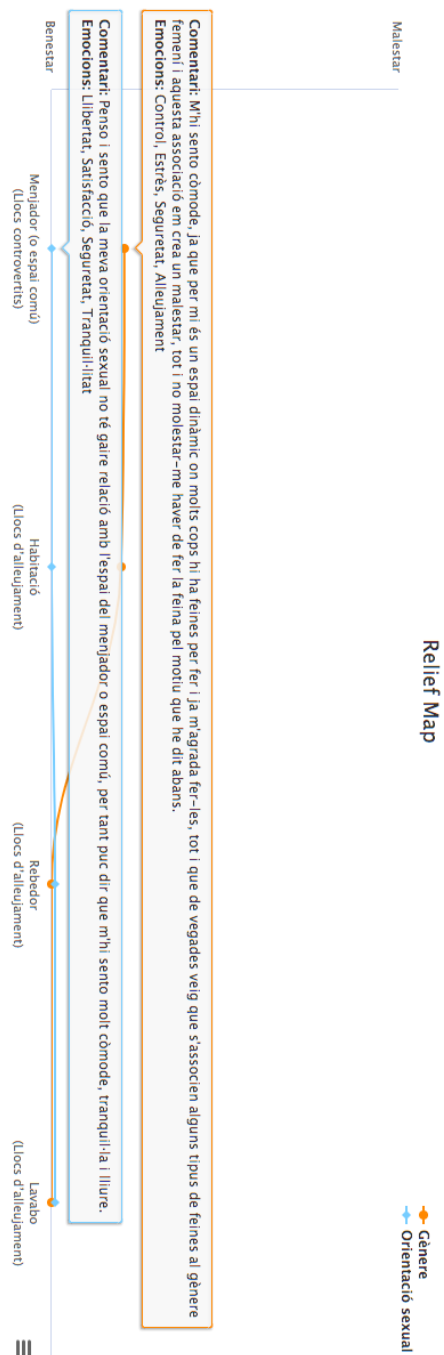

Figura 12

Relief Map Bet

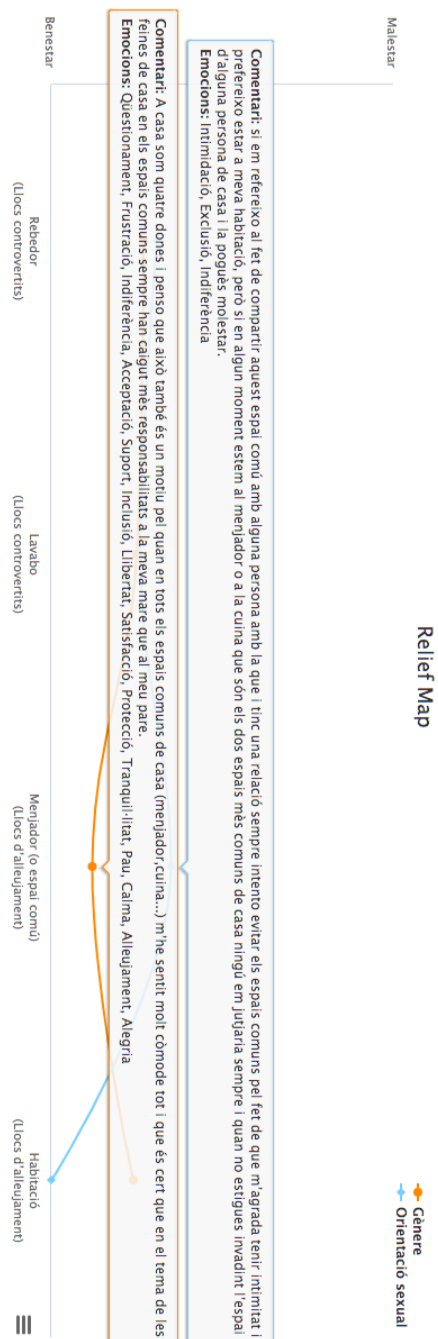

Figura 13

Relief Map Mireia

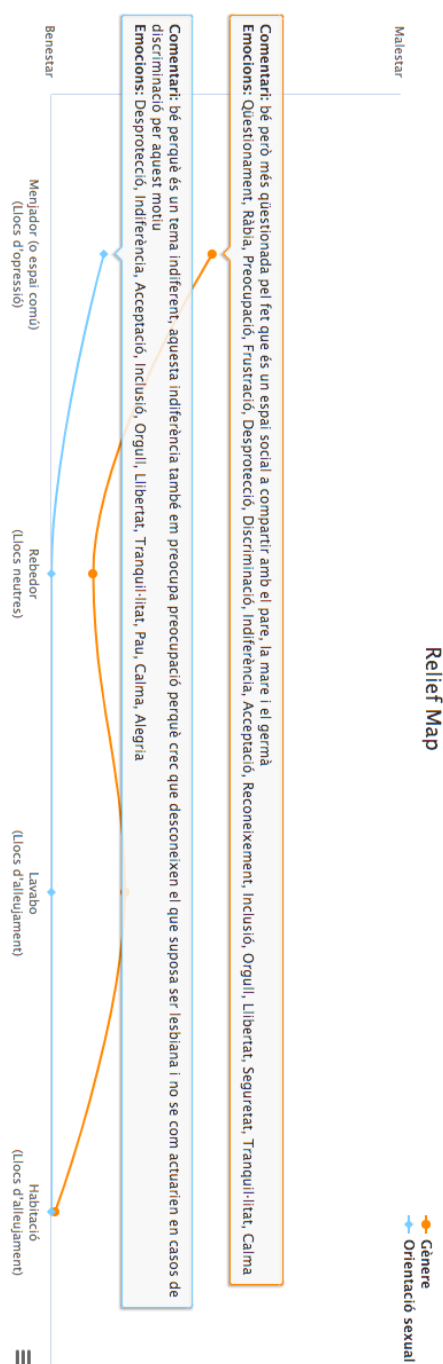

Figura 14

Relief Map Mònica

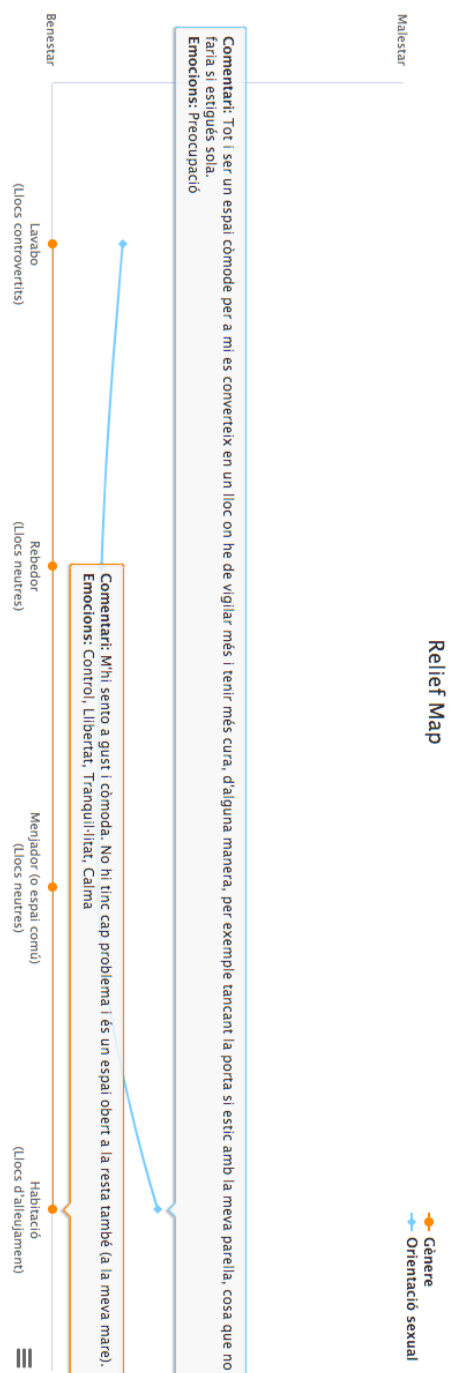

Figura 15

Relief Map Andrea

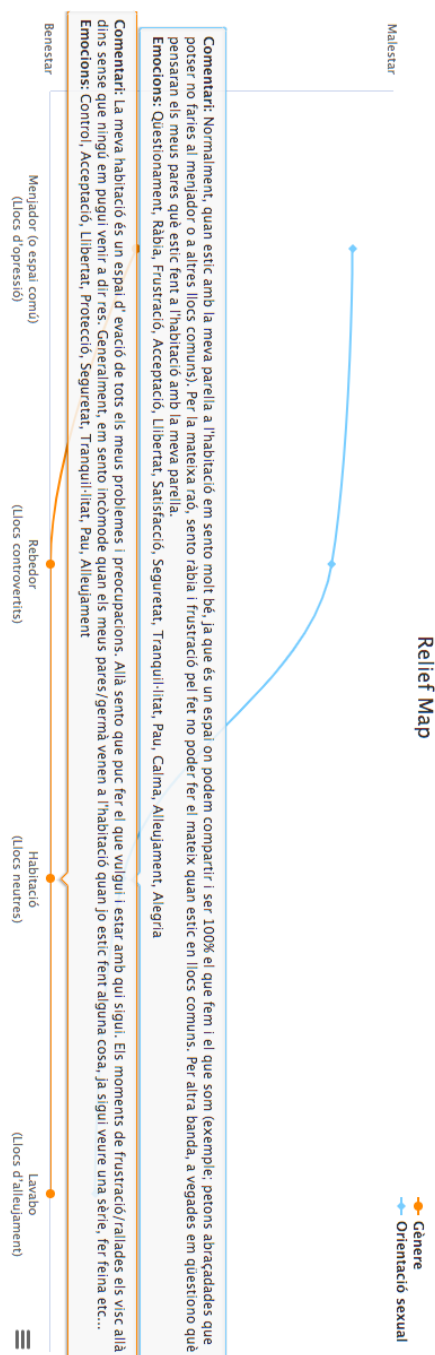

Figura 16

Relief Map Jana

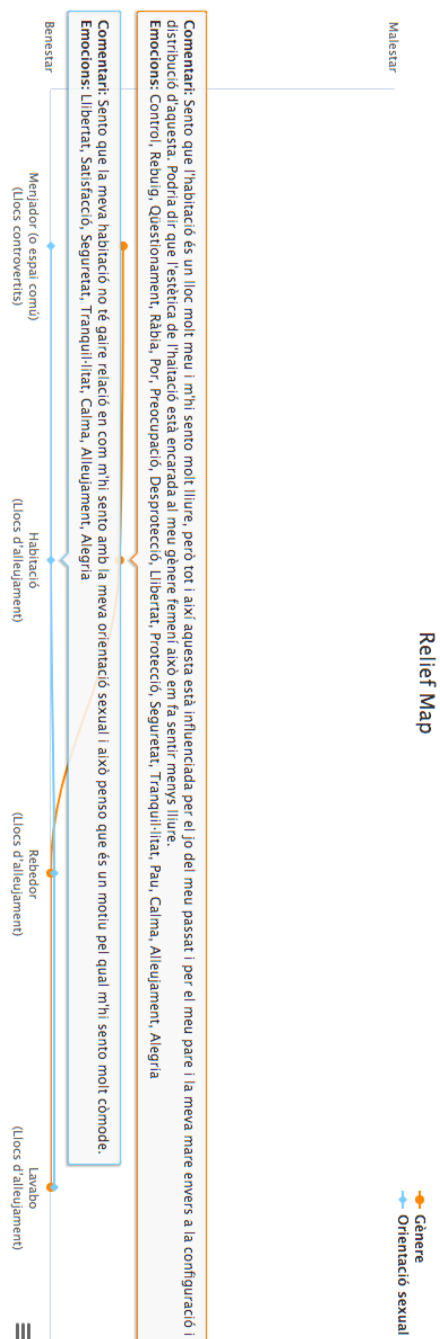

Figura 17

Relief Map Carla

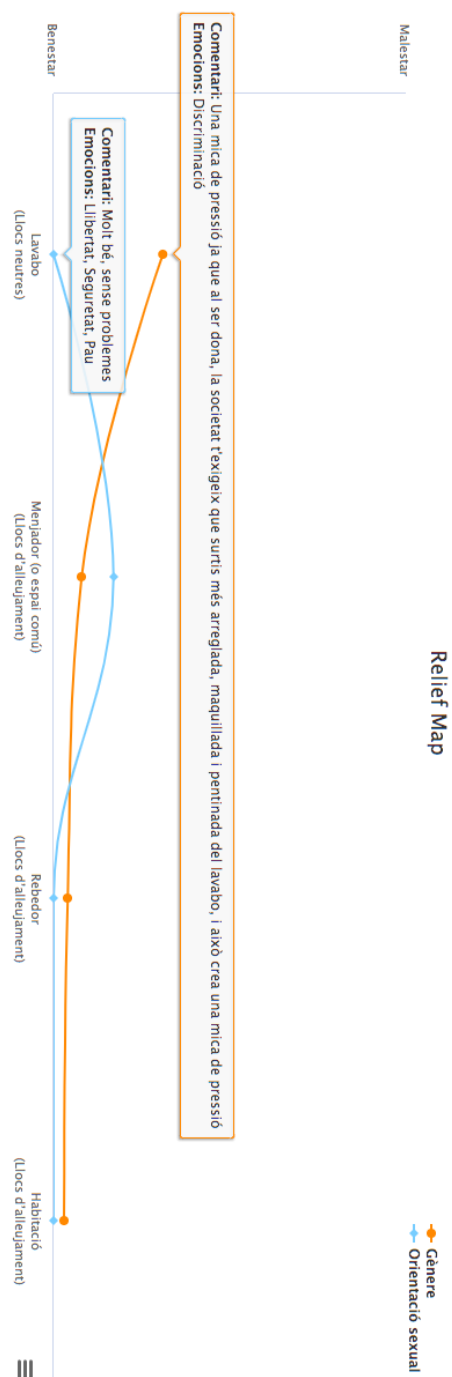

Figura 18

Relief Map Anna

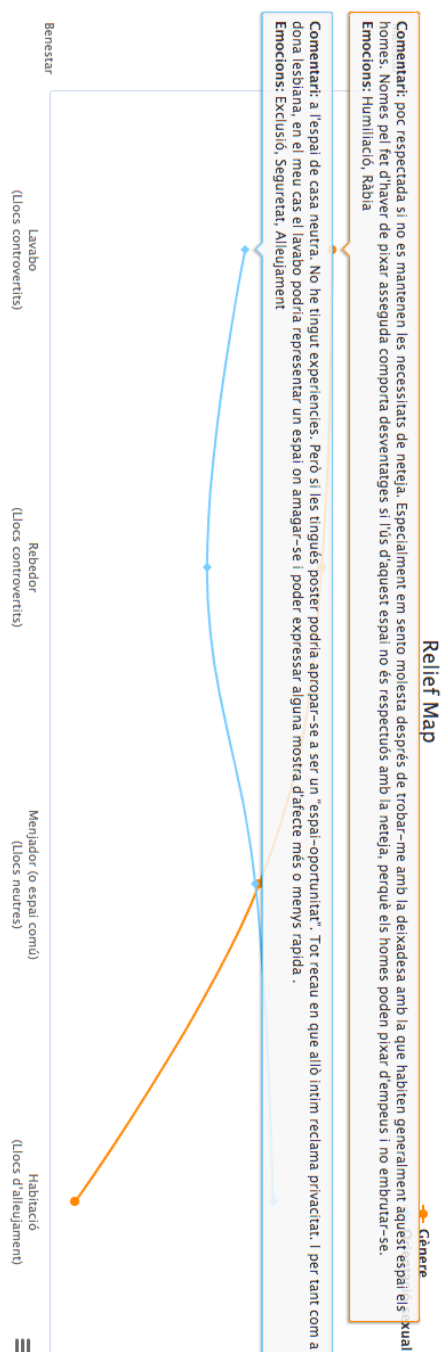

Figura 19

Relief Map Carol

